

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра Філології

Реєстраційний № _____

Дипломна робота

**Розвиток мовного ландшафту у багатомовному
середовищі на прикладі містей Мукачева і Брюсселя**

Шімон Давід Йосипович

Студент V-го курсу

Спеціальність 014 Угорська мова та література

Освітній рівень: спеціаліст

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 201_

Науковий керівник:

Дудич К. І.

_____ к.ф.н., доцент _____

Завідувач кафедрою _____:

Ковтюк І.Я.

_____ к.ф.н., доцент _____

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 201_ року

Протокол № _____ / 201_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра Філології

Дипломна робота

**Розвиток мовного ландшафту у багатомовному
середовищі на прикладі містей Мукачева і Брюсселя**

Освітній рівень: спеціаліст

Виконав: студент V-го курсу

спеціальності 014 Угорська мова та література

Шімон Давід Йосипович

Науковий керівник: Дудич К. І.

_____ к.ф.н., доцент _____

Рецензент:

Черничко С. С.

_____ доктор наук _____

Кейс М. Ю.

_____ к.ф.н., доцент _____

Берегове
2017

**Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Filológia Tanszék

**A NYELVI TÁJKÉP ALAKULÁSA TÖBBNYELVŰ KÖRNYEZETBEN
MUNKÁCS ÉS BRÜSSZEL PÉLDÁJÁN**

Diplomamunka

Készítette: Simon Dávid

5. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dudics Katalin

PhD, docens

Recenzens: Csernincskó István

Dr., habil, professzor

Kész Margit

PhD, docens

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. ДВОМОВНІСТЬ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ ЛАНДШАФТ.....	8
1.1 Двомовність.....	8
1.2 Лінгвістичний ландшафт.....	9
II. ПЕРЕГЛЯД ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	13
III. ПРАВОВА БАЗА ВИКОРИСТАННЯ ДВОМОВНИХ ТА БАГАТОМОВНИХ НАДПИСІВ, ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОНІВ ПРО МОВУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ ТА ЄС (БЕЛЬГІЯ, БРЮССЕЛЬ)	18
3.1 Ситуація в Україні.....	18
3.2 Ситуація в Брюсселі (Бельгія).....	21
3.2.1 Використання мови в Брюсселі.....	22
3.3 Мовна політика в ЄС.....	23
3.3.1 Захист мов національних меншин	25
3.4 Мовне різноманіття в ЄС – офіційні-, регіональні мови та мови меншин в країнах членах ЄС.....	25
IV. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ	28
4.1 Поява угорської мови в Мукачеві.....	28
4.2 Двомовність в Брюсселі	40
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
РЕЗЮМЕ	

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
I. A KÉTNyelvűség és a nyelvi tájkép.....	8
1.1 Kétnyelvűség.....	8
1.2 Nyelvi tájkép.....	9
II. A TÉMA SZAKIRODALMÁNAK RÖVID ÁTTEKINTÉSE.....	13
III. A KÉT- ÉS TÖBBNYELVŰ FELIRATOK MEGJELÉNÉSÉNEK JOGI HÁTTERE, A NYELVHASZNÁLAT JOGSZABÁLYAI (UKRAJNA ÉS AZ EU (BELGIUM, BRÜSSZEL PÉLDÁJÁN).....	18
3.1 Ukrajnai helyzet.....	18
3.2 Belgium, Brüsszel példája.....	21
3.2.1 Brüsszel nyelvhasználata.....	22
3.3 Az Európai Unió nyelvpolitikája.....	23
3.3.1 A kisebbségi nyelvek védelme.....	25
3.4 Nyelvi sokszínűség az EU-ban – hivatalos regionális és kisebbségi nyelvek a tagállamokban.....	25
IV. ELEMZÉSI EREDMÉNYEK.....	28
4.1 A magyar nyelv megjelenése Munkácson.....	28
4.2 A kétnyelvűség megjelenése Brüsszelben.....	40
ÖSSZEFOGLALÁS.....	48
FELHASZNÁLT IRODALOM	
REZÜMÉ	

BEVEZETÉS

Számos nemzetiség képviselői megfigyelhetőek Kárpátalján, melyek mindannyian külön nyelvet használnak a társas interakciók létrehozásához és fenntartásához. Ezt a nyelvi helyzetet két- vagy többnyelvű helyzetnek nevezzük. Ez a helyzet nagy befolyással bír a Kárpátalján élő nemzetiségek – beleértve a magyar kisebbséget is –, nyelvhasználatára is, mivel az ilyen helyzetben élő népcsoportok néha rákényszerülnek arra, hogy akarva vagy akaratlanul is használják egymás nyelveit az anyanyelvük mellett. Ez a szituáció azt a megállapítást eredményezi, hogy a két- és többnyelvű helyzet együtt jár a két-, illetve többnyelvűséggel. Kárpátalja esetében megkülönböztetünk többségi (ukrán és orosz), valamint kisebbségi (magyar, román stb.) nyelveket. Ezek szerint a kisebbségi nyelvek jogilag alárendelt helyzetben vannak a többségi nyelv(ek)hez képest. Mivel az itt élő magyar lakosság esetében kisebbségi kétnyelvűségről beszélünk, vannak olyan nyelvhasználati szinterek, ahonnan a többségi nyelv, azaz az ukrán kiszorítja a magyar nyelvet.

A kétnyelvűség nemcsak szóban, de láthatólag is megnyilvánul a különböző feliratokon, névtáblákon, plakátokon.

A diplomamunka tárgya a kétnyelvű tájkép alakulása többnyelvű környezetben, valamint a két terület összehasonlítása az aktuális nyelvhasználatra vonatkozó jogi dokumentumok és nemzetközi jogok tükrében, választ keresve a következő kérdésekre:

- milyen mértékben van jelen a magyar nyelv a különböző nyelvhasználati szintereken;
- hogyan valósul meg a teljes kétnyelvűség;
- a városokban milyen nyelven jelennek meg gyakrabban a kifüggesztett reklámok, hirdetések, stb.;

A kutatás megtervezése során az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

1. a magyar nyelv sokkal kisebb arányban jelenik meg Munkácson és nem is mindegyik nyelvhasználati szintéren;
2. a magyar nyelv többnyire csak a magyar nyelvű intézményeken és különböző emléktáblákon figyelhető meg;
3. a nyelvi tájkép teljesen 50-50 %-os arányban jelenik meg Brüsszel városában;

A dolgozat első fejezetében általánosan olvashatunk a kétnyelvűségről és a nyelvi tájkép fogalmáról. A második fejezetben található a téma szakirodalmának az elemzése, áttekintése. A harmadik fejezetben nagyobb belátást nyerhetünk az itthoni nyelvet szabályozó jogszabályok

és rendeletek világába, de nem csak ami Ukrajnában van életben, hanem az Európai Unióban, azon belül is Brüsszelben.

A szimbolikus tér vizsgálata céljából a városok utcáin, közintézményein található feliratokról fényképfelvételek készültek.

A munka negyedik fejezetében olvashatunk a magyar nyelv megjelenésének arányáról a különböző nyelvhasználati szintereken, mint Munkácson, valamint a brüsszeli nyelvi tájképről.

I. A KÉTNyelvűség és a Nyelvi Tájkép

2.1. Kétnyelvűség

A nyelvi tájkép valójában városkép, különösképpen a többnyelvű környezetben (vö. Coulmas, 2009). A kétnyelvűség és a többnyelvűség összefüggésben áll a szimbolikus térrel, ezért ezeknek a fogalmaknak is ismernünk kell a meghatározását.

A kétnyelvűségnek mind a mai napig nem sikerült megfogalmazni általánosan elfogadott, a fogalom minden típusát átfogó definícióját (vö. Göncz, 1999; Bartha, 1999; Crystal, 2003).

„Sokáig uralkodó volt az a nézet, s napjainkban is számos nyelvész tekinti még most is mérvadónak, hogy a nyelvtudománynak az alapvető kutatási területe az egynyelvűség, amelyhez viszonyítva kell az összes többi területet vizsgálni. Azonban nagyon sok olyan ember él a Földön, akik számára a két- vagy többnyelvűség valamilyen formája a mindennapi kommunikáció jellemzője. Mi is az a kétnyelvűség? Kit nevezhetünk egyáltalán kétnyelvű beszélőnek? Mitől kétnyelvű a kétnyelvű beszélő? Milyen típusú kétnyelvűségről beszélhetünk? Sokan és sokféleképpen értelmezik a kétnyelvűség fogalmát. Vannak egészen szélsőséges meghatározások, és vannak olyanok is, amelyek kontinuumként tekintenek a kétnyelvűségekre. A fogalom meghatározásánál az az alapvető kérdés, hogy milyen mértékben kell birtokolni két nyelvet ahhoz, hogy kétnyelvű beszélőnek lehessen tekinteni valakit (vö. Bartha, 1999). Azonban a mai napig nem született olyan átfogó definíciója a kétnyelvűségnek, amely minden aspektust magába foglalna. A meghatározás attól függ, hogy a szerző mely tudományág képviselője, hogy a kétnyelvűségnek mely egyéni vagy közösségi komponensét helyezi előtérbe. Ezért van az, hogy a definíciók gyakran az egynyelvűségtől való elhatárolódást tűzik ki célul, nem pedig a jelenség lényegének a leírását (vö. Göncz, 2004). A kétnyelvűség fogalmának meghatározása szempontjából először is különbséget kell tennünk közösségi és egyéni kétnyelvűség között” – írja Karmacsi (2007:12).

A bilíngvizmusnak különböző típusait tartják számon. A kárpátaljai magyar közösség szempontjából kisebbségi kétnyelvűségről beszélhetünk. A szakirodalom a bilíngvizmus számos definíciója közül a tág funkcionális meghatározást fogadja el, mely szerint egyéni szinten kétnyelvű az, aki mindennapi kommunikáció során anyanyelve mellett még legalább egy nyelvet használ, illetve kommunikatív kompetenciája alapján tudja, hogy mikor kellene egy második (vagy másodnyelvet) nyelvet is használnia (vö. Csernicskó, 1998; Grosjean, 1982). A kétnyelvű személyek bizonyos közösséget alkotnak. „Egy közösséget akkor tekintünk kétnyelvűnek, ha a közösséget alkotó beszélők túlnyomó többsége két vagy több nyelvet

használ” (Csernicskó, 1998). A szakirodalom (Göncz, 1999; Lanstyák, 1993; Csernicskó, 1998) kétnyelvűnek tekinti a közösség azon tagjait is, akiknél a nyelvtudás foka az egyik vagy másik nyelven belül alacsonyabb vagy magasabb.

Trudgill szerint a kétnyelvűség „az egyénnek az a tulajdonsága, hogy két vagy több nyelvet tud.” Sokan csak azokat az egyéneket számítják kétnyelvűnek, akik a saját anyanyelvükön kívül anyanyelvi szinten beszélnek egynél több nyelvet. Mások viszont azokat is így tartják számon, akik az anyanyelvükön kívüli nyelvben is rendelkeznek bizonyos fokú kompetenciával. A kétnyelvűség az egész világon elterjedt gyakori jelenség (vö. Trudgill, 1997).

Több nyelvész és kutató kétnyelvűségről szóló munkáit és véleményét elemezve és tanulmányozva írja Csernicskó: „Láthatjuk tehát, hogy a kétnyelvűség általában nem létezik. Így annak a kérdésnek a felvetése is fölösleges, hogy hasznos-e a kétnyelvűség, vagy pedig inkább egyfajta modern trójai faló. Ehelyett azt kell leszögeznünk, hogy a bilingvizmusnak számos különféle típusa ismert, amelyek között vannak olyanok, amelyek inkább pozitív, és vannak, amelyek inkább negatív következményekkel járnak. Amikor a kétnyelvűség hozadékairól vagy ártalmairól vitatkozunk, mindig tudnunk kell, miről beszélünk: tisztáznunk kell, milyen definíció alapján közelítjük meg a fogalmat, és azt is meg kell határoznunk, mely típusairól van szó az adott konkrét esetben. Csak ezután nyilváníthatunk véleményt” (Csernicskó, szerk. 2003:34).

Amíg Csernicskó (szerk. 2003) alapvetően a nyelvek funkciója, használata felől közelíti meg a kétnyelvűséget és a kárpátaljai magyarságra, mint kétnyelvű beszélőközösségre tekint, ahol a különböző nyelvhasználati színtereken munkamegosztás van az egyes nyelvek (L1 és L2) között, addig Karmacsi (2007) pedig elsősorban a nyelvelsajátítás felől, a kétnyelvűség kialakulásának lehetőségei felől vizsgálja a kétnyelvűséget.

2. 2. Nyelvi tájkép

„A szociolingvisták ma már nemcsak jegyzetfüzettel és diktafonnal járják a világot, digitális fényképezőgép is van náluk, amivel pillanatképeket rögzítenek arról, ami időközben ”nyelvi tájképként” vált ismeretessé.” (Blommaert 2012:5).

A szociolingvisztikai kutatásoknak egyik viszonylag új területe a nyelvi tájképpel, vagyis a szimbolikus térrel foglalkozik (vö. Backhaus, 2006). A nyelv írott formája mindenkit körülvesz, az üzlete kirakatában, a reklámoknál, posztereken, hivatalos közleményeknél, közlekedésben egyaránt (vö. Gorter, 2006).

A nyelvi tájkép a „linguistic landscape” angol nyelvű terminus magyar nyelvű fordítása. Fogalmával a szociolingvisztikai kutatásokban találkozhatunk, ám a magyar nyelvű szakirodalomban szimbolikus térként tartják nyilván (Beregszászi – Papp, 2005; Szabó Mihály, 2006).

A vizuális nyelvhasználat kutatása a „nyelvi tájkép” címszó alatt önálló kutatási területté nőtte ki magát az utóbbi tíz évben. A mai nemzetközi kutatások tágan értelmezik a nyelvi tájkép fogalmát, így különféle vizuális nyelvhasználati módokkal foglalkoznak (pl. Shohamy – Gorter, 2009). A fogalmat kanadai szociálpszichológusok fejlesztették ki a quebeci franciák etnolingvisztikai vitalitásának kutatására (Laundry – Bourhis, 1997); a táblák és a feliratok (geo)szemiotikai alapú, kvalitatív szempontú vizsgálatát pedig Scollon és Scollon (2003) könyve alapozta meg. Ezt követően a képelemzés a kutatások, különösen a többnyelvű nyelvi elrendezések leírásának egyre szerveesebb elemévé vált. A legismertebb megfogalmazást a már említett Laundry – Bourhis tanulmányban olvashatjuk: „A nyelv nyilvános utcai megjelenése, a plakátok hirdetései, az utcanevek, a helynevek, a kereskedelmi üzletek cégtáblái, a kormány épületén lévő nyilvános tábláknak a kombinációja a nyelvi tájkép, am egy adott terület, régió, vagy város agglomerációja. A terület nyelvi tájképének két fő funkciója van: információs funkció és szimbolikus funkció”.

Szabó Mihály Gizellától (2006), aki a „nyelvi tájkép” (linguistic landscape) kifejezést Laundry és Bourhis (1997) alapján használja, a következő meghatározást olvashatjuk: „A nyelvi tájkép az egy adott településen látható nyilvános szövegek, feliratok összességét fejezi ki.”

A nyelvi tájkép egyre növekvő nemzetközi irodalmában kiemelt szerepet kap a kérdés: a vizuálisan is leírható többnyelvű szociolingvisztikai valóságban hogyan jelenítődnek meg és értelmeződnek a különböző kisebbségek nyelvei.

„Brubaker és Matsai úgy fordítják a figyelmüket az azonosulásra, nyelvhasználatra, intézményekre, hálózatokra és interakciókra, hogy közben központi figyelmet kap a mindennapi tapasztalatban megélt etnicitás, vagyis a hétköznapi élet minden fontosabb színtere erős etnikai identitások mentén szerveződik. Az etnicitás — a faji és a nemzeti — csak percepcióinkban, interpretációinkban, reprezentációinkban, kategorizálásainkban és identifikációinkban és ezeken keresztül létezik. Nem dolgok a világban, hanem látásmódjai a világnak. Ezeket a látásmódokat az észlelés (és az ignorálás), az elemzés (és a félreelemzés), a következtetés (és a félrekövetkeztetés), az emlékezés (és a felejtés) etnicizált módozatai alkotják. Továbbá etnikailag orientált keretek, sémák és narratívák, valamint azok a szituációs kioldógombok, amelyek aktiválják őket. Brubaker szemléletmódját a *konstruktív*

megközelítés jellemzi, ami alapján az etnicitás társadalmi helyzeteken és találkozásokon valósul meg, és oly mértékben válik fontossá, amennyire azt az adott helyzet és személy értékvilága diktálja. Hobsbawm azt hangsúlyozza:

- az ideológiák vizsgálata helyett nagyobb hangsúlyt kell fektetni az egyszerű emberek vágyainak, igényeinek, reményeinek, vélekedéseinek és érdekeinek vizsgálatára, amelyek nem felétlenül nemzeti;
- a nemzeti azonosságtudat nem feltétlenül zárja ki és oltja ki a társadalmi létet konstituáló azonosságtudatot;
- a nemzeti azonosságtudat alatt értett kifejezések rövid időn belül változnak és átalakulnak” (Hires-László, 2015:160).

A nyelvi tájkép a valóságban megélt etnicitás részévé válhat, amikor köztereken járva, mindennapi életüket élve a városlakók nyelvi elemekül találkozáva szembesülhetnek az etnikumuk nyelvi szerepével és ezzel együtt a városban betöltött etnikai hierarchiákkal. A nyelvi jogi helyzet azt a valóságot is alakíthatja, amelyben az etnikumok megélik hétköznapjaikat. Egy nyelv presztízse, és ezzel együtt valamilyen mértékben az etnikumé is, nem a nyilvános teret érintő nyelvi tájképen keresztül mutatkozhat csak meg, de indikátorává válhat. Több indikátor egységes vizsgálatával állapíthatjuk meg egy etnikum társadalmi helyzetét egy adott településen, területen, és ezzel együtt egy hétköznapok által megélt nacionalizmust is. A szimbolikus tér foglалása tehát iránymutatója lehet az etnikumok presztízsvilágának.

A kommunikatív jelleg abban rejlik, hogy információt nyújt az idegenek számára, a szimbolikus pedig a lakosság nyelvi összetételéről, a nyelvek státuszáról referál. Mindkét funkció egy kisebbségi helyzetben lévő népcsoport számára fontos szereppel bírhat, ahol az etnikum válik láthatóvá a köztérek kiírásaiban, vagy bármely más írott nyelvi szintéren. De egy új államnyelvhez (jelen esetben az ukránhoz) kapcsolt nyelvi jogi rendszer megvalósulását is érthetjük a két alapfunkción, ahol az államnyelv megjelenésének szerepeit láthatjuk külön a formális és informális szinterek kiírásaiban (vö. Hires-László, 2015).

A nyelvi tájkép a valóságban megélt etnicitás részévé válhat, amikor a köztereken járva, mindennapi életüket élve a városlakók nyelvi elemekkel találkozáva szembesülhetnek az etnikumuk nyelvi szerepével és ezzel együtt a városban betöltött etnikai hierarchiákkal. A nyelvi jogi helyzet azt a valóságot is alakíthatja, amelyben az etnikumok megélik hétköznapjaikat. Egy nyelv presztízse, és ezzel együtt valamilyen mértékben az etnikumé is, nem a nyilvános teret érintő nyelvi tájképen keresztül mutatkozhat csak meg, de indikátorává válhat. Több indikátor egységes vizsgálatával állapíthatjuk meg egy etnikum társadalmi

helyzetét egy adott településen, területen, és ezzel együtt egy hétköznapiak által megélt nacionalizmust is. A szimbolikus tér foglалása tehát iránymutatója lehet az etnikumok presztízsvilágának. (Hires-László, 2015).

II. A TÉMA SZAKIRODALMÁNAK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Laundry és Bourhis tanulmányukban azt taglalja, hogy Montréal városában hogyan jelenik meg a két- illetve többnyelvűség. Szerintük a nyelv nyilvános utcai megjelenése, a plakátok hirdetései, az utcanevek, a helynevek, a kereskedelmi üzletek cégtáblái, a kormány épületén lévő nyilvános tábláknak a kombinációja a nyelvi tájkép, ami egy adott terület, régió, vagy város agglomerációja. A terület nyelvi tájképének két fő funkciója van: információs funkció és szimbolikus funkció. (Landry – Bourhis, 1997).

Maradva a külföldi kutatóknál, Jasone Cenoz és Durk Gorter (2006) kiadott egy monográfiát *A nyelvi tájkép és a kisebbségi nyelvek* címmel, melyben két többnyelvű város szimbolikus terét kutatta, ahol a kisebbségi nyelv a fríz és a baszk: Friesland (Frízia, Hollandia), illetve Basque Country (Baszkföld, Spanyolország). Ez a tanulmány a már említett kisebbségi nyelvek (fríz és baszk) és az államnyelv viszonyát taglalja, valamint azok használati gyakoriságát az angolal, mint nemzetközi nyelvvel összehasonlítva.

A távol keleti nyelvi tájképet kutatta Backhaus (2007) is, aki Tokió nyelvi kontaktusát állítja középpontjába a város nyelvi jelképeiben. Többek között az a célja ezzel a munkával, hogy bevezetést szerezzen az ottani nyelvi jelképek tanulmányozásához, valamint ezáltal mi is bepillantást nyerhetünk a többnyelvűség és a nyelvi kapcsolat e formájú megfigyelésébe.

A kisebbségi nyelv használatának a megjelenését kutatta disszertációjában Guy Puzey (2004), aki Norvégia, Skócia és Olaszország szimbolikus tereit kutatta. Munkájának alapanyagát a már említett országok településnevei, útjelző táblái, utcanevei, egészségügyi egységei stb. szolgáltatták. Következtetésként azt vonta le, hogy a szimbolikus térnek fontos szerepe van ezeken a területek az identitás szempontjából.

Folyamatosan közeledve hazánkhoz, egyéb országokban élő magyar kisebbségek ügyét is okvetlen említésre kell méltatnunk, nem csak a sajátunkat. Horváth István (2008) *A romániai nyelvpolitikák értékelése* című tanulmányában megállapította, hogy azokban a közigazgatási egységekben, ahol egy kisebbség (magyar, vagy akár román) aránya meghaladja a 20 százalékot, elméletileg az adott kisebbség nyelvén történő beszéd színesebb választékával kellene szembesülnünk. Valamint, az ilyen eseteknél a kisebbségi nyelvnek az államnyelvvel (román) párhuzamosan a hivatalos kommunikáció és feliratok nyelvének is kellene lennie, amely által létrejöhetne az igazi bilingvizmus. Az ilyen feliratok nem csupán tájékoztatási jelleggel bírnak egy adott hivatalos nyelvi közegben, hanem szimbolikusán is jelzik egy közösség jelenlétét, illetve egy nyelv és beszélőinek a jogilag és általánosan is elismert státuszát. Többek között arra a konklúzióra jutott, hogy a hivatalos helyi nyelvi jelképek (a

Polgármesteri Hivatalon lévő felirat, többnyelvű helységnév táblák) tekintetében a közigazgatási egységek mintegy háromnegyede tesz eleget a törvényi előírásoknak.

Az ehhez hasonló kutatások és a nyelvi tájkép tanulmányozása Szlovákiában, azon belül Felvidéken is jelen van. Zalabai Zsigmond (1995) a *Mit ér a nyelvünk, ha magyar?* című könyvében az 1990-től 1994 derekáig tartó, a politikai-parlamenti, közéleti és publicisztikai hadszínterén dülő, „tábla-” és a „névtáblaháború”-nak az eseményeit mutatja be szlovákiai magyar sajtódokumentumok alapján. A könyvben a helyi hatóságok a magyar nyelvű helységtáblák felállítását és a hagyományos magyar nevek használatának megakadályozásának módjairól ír.

Maradva a felvidéki területen, Szabómihály Gizella (2006) *A szlovákiai magyarság nyelvi helyzete* című munkájában *A magyar nyelv használata* című fejezet egyik alpontjában foglalkozik a dél-szlovákiai „nyelvi- tájkép” megjelenési formáival. Felhívja a figyelmet arra, hogy a Szlovákiában jelenleg hatályos jogszabályok számos területen lehetőséget nyújtanak arra, hogy bizonyos információkat nemcsak szlovákul, hanem kisebbségi nyelven is közöljenek szerzőik. Továbbá dél-Szlovákiát bemutatva azt látjuk, hogy a nyilvános szlovák szövegek száma jóval meghaladja a magyar nyelvűekét, vagyis a „nyelvi tájképet” még az erős magyar többségű városokban is a szlovák nyelv uralja.

Kárpátaljára érvén kötelesek vagyunk megemlíteni Beregszászi Anikó (2005) *„Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv* című munkáját, melyben összefoglalta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont egyik kutatásának eredményeit, ahol azt vizsgálták, hogy Kárpátalja magyar lakta településein milyen mértékben van jelen láthatóan is a magyar nyelv: vannak-e magyar nyelvű feliratok, reklámok, utcanév táblák, útbaigazító táblák stb., azaz szemmel is érzékelhető-e a magyarság jelenléte a településeken: „Egy-egy kisebbségi nyelv használata szerencsés esetben nem korlátozódhat csupán a családra, illetve a hivatalokra és a közéletre. A kisebbségi polgárok otthonosságérzetéhez jelentősen hozzájárul az is, milyen mértékben lehet és van jelen nyelvük a különböző feliratokon: láthatóvá válik-e a kisebbség nyelve, vagy csak a láthatatlan (ám kétségkívül fontos) szóbeliségre korlátozódik a használata. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete egyik kutatási programja során például azt vizsgáltuk meg, hogy Kárpátalja magyar lakta településein milyen mértékben van jelen **láthatóan is** a magyar nyelv: vannak-e magyar nyelvű feliratok, reklámok, utcanévtáblák, útbaigazító táblák stb., azaz szemmel is érzékelhető-e a magyarság jelenléte a településeken. Az anyanyelv „láthatóságának” vizsgálatát azért tartottuk lényegesnek, mert egy-egy közösség közérzete szempontjából fontos szerepe van a szimbolikus tér kitöltésének is. Annak, hogy

milyen jelek, szimbólumok utalnak arra: ezen a vidéken magyarok is élnek. Ahogyan politikai és érzelmi szempontból egyaránt meghatározónak tartjuk például a magyar vonatkozású emléktáblák, emlékművek, szobrok stb. felállításának, történelmi emlékhelyeink megőrzésének, nemzeti ünnepeink méltó megünneplésének jogát, amiként természetesnek tartjuk, hogy a legtöbb magyarlakta településen egymás mellett lobog az ukrán állami kék-sárga zászló és a magyar nemzeti színű trikolor, hogy szabadon felhangozhat nemzeti himnuszunk, úgy anyanyelvünk feliratokon való megjelenése is szimbolikus jelentőségű. Nem véletlen, hogy a kommunista diktatúra lazulását követő első hónapokban valamennyi kisebbségi magyar közösségben felvetődött a településnevek magyar nyelvű használatának kérdése és a kétnyelvű helységnévtáblák kihelyezésének igénye, illetve hogy az utódállamok mindegyike gyanakvással figyelte ezeket a kezdeményezéseket” (Beregszászi, 2005:158-159).

A Csernicskó István (1998) által írt *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* című könyvben rengeteg olyan dokumentumot találhatunk, melyek a függetlenné vált Ukrajnában a nyelvek státuszáról rendelkeznek. A mi szavunk járása (Csernicskó, 2003) című kötet tárgyalja a kárpátaljai magyar közösség nyelvválasztási szokásait, továbbá a szerzők elemzik a magyar nyelv használhatóságát Beregszász hivatalában (Karmacsi, 2003) a város orvosi rendelőiben, szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és piacán (Márku, 2003).

Az ukrajnai kisebbségi jogalkotás fejlődése és két részterülete: a névhasználat és a politikai képviselet című közös tanulmányban (Tóth Mihály és Csernicskó István, 2009) többek között áttekintik az ukrajnai nemzeti kisebbségekre vonatkozó jogszabályokat is. Megállapítják, hogy Ukrajna törekszik a saját jogrendszerének a nemzetközi ajánlásokhoz, illetve normákhoz való igazítására. Nemcsak a jogszabályok szintjén elemezve megállapítják azt is, hogy az ukrajnai kisebbségi politika szinte csak az ukrán-országi nemzetiségi, nyelvi, társadalmi és gazdasági pozícióharcra összpontosít, a többi kisebbség helyzete csak felszínesen kerül szóba a közbeszédben; ez a figyelem nagyrészt kimerül a népszámlálás rájuk vonatkozó adatainak ismertetésében és néhány statisztikai adat közlésében. Az ukrán-országi nemzetiségi és nyelvi kérdés olyannyira átpolitikálta vált, hogy ez lehetetlenné teszi a mára elavult kisebbségi és nyelvtörvény új változatának elfogadását, a nemzeti és nyelvi kisebbségek helyzetének szakszerű és megnyugtató rendezését.

Csernicskó István (2010a) által szerkesztett *Megtart a szó* című kötetben külön fejezetben mutatja be a jogokat és lehetőségeket az anyanyelv használatára. A könyv közérthetően foglalja össze a nyelvi folyamatokat, azok főbb társadalmi okait és nyelvi következményeit. Pozitív és negatív példák bemutatásával a magyar nyelv használatára buzdítja a kárpátaljai magyarokat. A könyvben többek között választ kaphatunk arra, hogy milyen törvények, rendeletek és

hogyan szabályozzák Ukrajnában a nyelvek használatát, valamint az üzletek, vállalkozások neveinek magyar nyelven történő kiírására, és a cégek szolgáltatásinak magyar nyelven való reklámozhatóságára is. Szintén ő a szerkesztője a *Nyelvek, emberek, helyzetek* (2010b) című kötetnek, amely több szempontból elemzi a kárpátaljai magyarok, illetve a közösségen belüli alcsoportok nyelvválasztási szokásait, a közösségben használatos nyelvek funkcionális megterheltségét, használati körét. A nyelvhasználati kérdőívek alapján kialakult képet összevetik a jogi helyzet kínálta lehetőségekkel. A könyvben képet kapunk arról, hogy hol, és milyen mértékben él a kárpátaljai magyar közösség a nyelvhasználatot szabályozó rendeletek, törvények adta jogokkal.

Lemberg városának utcanevei is feldolgozásra kerültek Viktória Szereda által, aki névadatait történelmi aspektusból elemezte *A város, mint lieu de mémoire: egységes vagy megfosztott emlékezet? Lemberg példája* (2009) című munkájában.

Badó András (2009) szakdolgozatában Kárpátalja abszolút magyar többségű településeinek térségneveit (utcák, utak, terek neveit) gyűjtötte össze. Sor került általa a begyűjtött névanyag csoportosítására és vizsgálatára is.

Kapitány Ágnes - Kapitány Gábor (2000) *Az utca beszéde és viszonya a legitimitáshoz* című tanulmányukban vázlatosan elemzik az utca képet, jellemzőit, illetve az utca beszédét, a szó szoros értelmében vett beszédet, valamint a vizuális jeleket, írott szövegeket.

Tarkanyij Hanna (2011) a *Kárpátaljai válasz az ukrán nyelvkérdésre* című tanulmányában véleményt alkot a kárpátaljai kisebbségekről. Megállapítja, hogy Nyugat-Ukrajnában vannak olyan falvak, amelyek lakosai nem beszélnek ukránul, és nem is értenek. Nehéznek véli kiejteni ukránul a következő falvaneveket: Téglás, Tiszaágtelek, Tiszaásvány, Csetfalva, Harangláb, Hunyadi és Nevetlenfalva. Közli, hogy a kárpátaljai lakosok 80%-a ukrán nyelven beszél. A cikk írója teletűzdeli szövegét egy- és kétnyelvű feliratokról készült képekkel, ezzel is igazolva a helyi kisebbség jelenlétét Szomorúnak ítéli meg a határhoz közeli falvak helyzetét, mivel e falvak lakosai csak magyarul beszélnek, jobb esetben csak a polgármester tud válaszolni az ukrán nyelvű kérdésre. Gecsében, ahol népszerű gasztronómiai fesztiválokat rendeznek, az egyik dnyipropetrovszki születésű helyi lakos elmondta neki, hogy 40 éve él itt és meg kellett tanulnia magyarul, mert másképp nem tudott kommunikálni a helyiekkel. Aztán a Kárpátalján használt nyelveket ismerteti Sándor Ferenc felosztása alapján. A tanulmány egyik alcíme a kárpátaljai Babilon, amelyben többek között arról is ír, hogy Kárpátalján nincs olyan közös nyelv, amelyen minden lakosa tudna kommunikálni egymással. Jurij Csőri 6 kötetes ruszin szótárát nem tartja semmire a cikk írója. Szeparatista megmozdulásnak nevezi a ruszin nyelv létezésének támogatóit. Megnevezi Iván Petrócit, aki a

szótár kiadását támogatta, ezért 2009-ben kizárták az ukrán írószövetségből. Iván Petróci azt állítja, hogy Kárpátalja 1,3 millió lakosa közül nyolcszázezer ruszin, ezzel szemben Jurij Bidzilja azt mondja, hogy Kárpátalján nincs ruszin nyelv. Pavlo Csucska azt hangoztatja, hogy Kárpátalján ukránul beszélnek, csak nyelvjárásban. Végül arra a következtetésre jut, hogy Ukrajnában minimum 3 ukrán nyelv van. Ruszin nyelv nincs.

A „*Kárpátalja 1919-2009: történelem, politika, kultúra*” (2010) című kötet nyelvpolitikai fejezete is érinti a két- és többnyelvű feliratok témakörét. A szerzők kiemelik, hogy ezek a feliratok hozzájárulnak Kárpátalja nyelvi tájképének alakításához, és ahhoz, hogy az itt élő emberek otthon érezzék magukat szülőföldjükön.

IV. A KÉT- ÉS TÖBBNYELVŰ FELIRATOK MEGJELENÉSÉNEK JOGI HÁTTERE, A NYELVHASZNÁLAT JOGSZABÁLYAI (UKRAJNA ÉS AZ EU (BELGIUM, BRÜSSZEL PÉLDÁJÁN))

4.1. Ukrajna

Ukrajnában a jelenleg hatályos jogszabályok számos területen lehetőséget nyújtanak arra, hogy bizonyos információk nemcsak ukránul, hanem kisebbségi nyelven is közölhetők legyenek. A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy milyen törvények vonatkoznak Kárpátalján a nyelvekre.

A függetlenné vált Ukrajnában a nyelvek státuszáról a következő dokumentumok rendelkeznek: Ukrajna Alkotmánya (1996), Ukrajna alkotmánya az Ukrán Köztársaság nyelveiről (1989), Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata (1991), Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről (1992), Ukrajna törvénye az állampolgári beadványoktól, Ukrajna törvénye a helyi önkormányzatokról (1997), Ukrajna törvénye az általános közép fokú oktatásról (1999), A Regionális Kisebbségek Európai Chartája, Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről, Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól (2012) illetve számos rendelet.

Ukrajna Alkotmányának 10., 11., 12., 24., 53., 92., 103., 127. és 148. cikkelye tartalmaz a nyelvekre vonatkozó tételeket.

A 11. cikkely általános deklarációkat tartalmaz Ukrajna minden nemzetiségének és nyelvének védelméről, a 24. cikkely többek között a nyelvi alapon való diszkriminációt is tiltja.

A nyelvtörvény nemcsak tiltja a nyelvi alapon történő megkülönböztetést (8. cikkely), de szankciókat is kilátásba helyez a nemzetiségi nyelvek használatának korlátozása miatt. Ukrajnában jóval nagyobb az ukrán nemzetiségűek aránya (közel 78%), mint azoké, akik az államnyelvet anyanyelvüknek tekintik (kevesebb, mint 68%). Ennek megfelelően érthető, hogy az országban miért védelmezik jobban a nemzetiségi jogokat a nyelvi jogoknál. Míg nemzetiségi szempontból az ország összlakosságának valamivel több, mint az ötödé kisebbségi (22, 18%), nyelvi alapon csaknem minden harmadik (32,47%) ukrainai állampolgár valamely nyelvi kisebbséghez tartozik. Az orosz nemzetiségűek aránya is sokkal kisebb, mint azoké, akik az orosz nevezik meg anyanyelvként (vö. Cserniczkó szerk., 2010b).

A hivatalos hirdetések, közlemények, reklámok, plakátok nyelve az ukrán; az ukrán nyelvű szöveg mellett szerepelhet más nyelvű fordítás is (35. cikkely).

Az intézmények, társadalmi és párt szervezetek, vállalatok stb. hivatalos el- és megnevezése ukrán nyelvű; az ukrán nyelvű felirat jobb oldalán vagy alatta szerepelhet a

megnevezés más nyelvű fordítása is (37. cikkely).

A 38. cikkely kimondja, hogy az ukrainai földrajzi nevek ukrán nyelvűek. Lehetséges továbbá a nemzetiségi többség nyelvén való feltüntetésük is (vö. Csernicskó, 2003).

Az Alkotmány 10. cikkelye deklarálja, hogy „Ukrajnában az államnyelv az ukrán”, és az állam biztosítja az ukrán nyelv funkcionálását a társadalmi élet minden területén. A következő bekezdés szerint „Ukrajnában szavatolt az orosz és a többi ukrainai nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme”. A cikkely utolsó mondata szerint viszont „Ukrajnában a nyelvek használatát Ukrajna Alkotmánya szavatolja és törvény határozza meg”. A 92. cikkely is úgy rendelkezik, hogy a nyelvhasználat rendjét kizárólag Ukrajna törvényei határozzák meg (vö. Csernicskó szerk., 2010b).

A Kárpátaljai Megyei Tanácsban Működő Magyar Frakció szorgalmazásának köszönhetően Ukrajna Államelnökének Megyei Megbízottja rendeletet adott ki a Nyelvtörvény és az Ukrainai nemzeti kisebbségekről szóló törvénye végrehajtásáról a megyében. A dokumentum rendelkezik arról, hogy a tömbben élő kisebbségek által lakott településeken a vállalatok, hivatalok, szervezetek hivatalos megnevezéseit, valamint a helységek, közigazgatási egységek, utcák, terek megnevezéseit az adott kisebbség nyelvén is fel kell tüntetni (vö. Tóth – Csernicskó, 2009).

A kárpátaljai közösség nyelvi, nyelvhasználati jogait számos tanulmány elemzi. Az alábbiakban a közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek, valamint a gazdasági és társadalmi életre vonatkozó jogi normák kerülnek bemutatásra az 1989-ben megszavazott törvény alapján (Csernicskó 2010b: 37-51; 2010c: 11—13).

A nyelvtörvény a nemzetiségi többségű közigazgatási egységek területén lehetőséget nyújt a nemzetiségi nyelv használatára az ukránnal egyenrangúan és párhuzamosan az állami- és pártszervek, a vállalatok, intézmények működésében. Ez azt jelenti, hogy 50%-ot meghaladó arányban kell jelen lenniük a nemzeti kisebbség képviselőinek egy-egy településen, járásban vagy megyében ahhoz, hogy nyelvük megjelenjen az államnyelv mellett a közigazgatásban.

Az állam engedélyezi a kisebbségi nyelvek használatát a regionális és a helyi közigazgatásban, lehetővé teszi, hogy ezek a testületek a határozataikat a kisebbségi nyelveken is köztegyék, illetve a közgyűlési vitában használják.

A nyelvtörvény tiltja a nyelvi alapon történő megkülönböztetést, szankciókat is kilátásba helyez a nemzetiségi nyelvek használatának korlátozása miatt, amelynek értelmében felelősségre vonható az a tisztségviselő, aki a nyelvtudás hiányára hivatkozva megtagadja egy nemzetiségi nyelven írt beadvány vagy folyamodvány átvételét

Az állami dokumentumok, okmányokat ukrán nyelven fogadják el, ám szükség esetén

más nemzetiségi nyelven is publikálják. A hivatalos úrlapok ukrán vagy ukrán-orosz nyelvűek. A hivatali és munkahelyi adminisztráció nyelve az ukrán, de a nemzetiségi többségű területeken a nemzetiségi nyelveket is lehet az ukránnal párhuzamosan használni.

Azokon a területeken, ahol a nemzetiségi kisebbség a lakosság többségét alkotja, az állami és társadalmi szervek, vállalatok intézmények működése során az államnyelv mellet a kisebbség nyelve is használható.

Az állampolgári beadványokról szóló törvény értelmében a polgároknak joguk van ukrán vagy egyéb nyelven fordulniuk az államhatalmi szervekhez, önkormányzatokhoz, köztisztviselőkhez, társadalmi szervekhez.

Az ukrain önkormányzati törvény lehetővé teszi, hogy az önkormányzatok megválasszák az önkormányzati szervek munkájának nyelvét.

A többen élő kisebbségek által lakott településeken a vállalatok, hivatalok, szervezetek hivatalos megnevezéseit, valamint a helységek, közigazgatási egységek, utcák, terek megnevezéseit az adott kisebbség nyelvén is fel kell tüntetni.

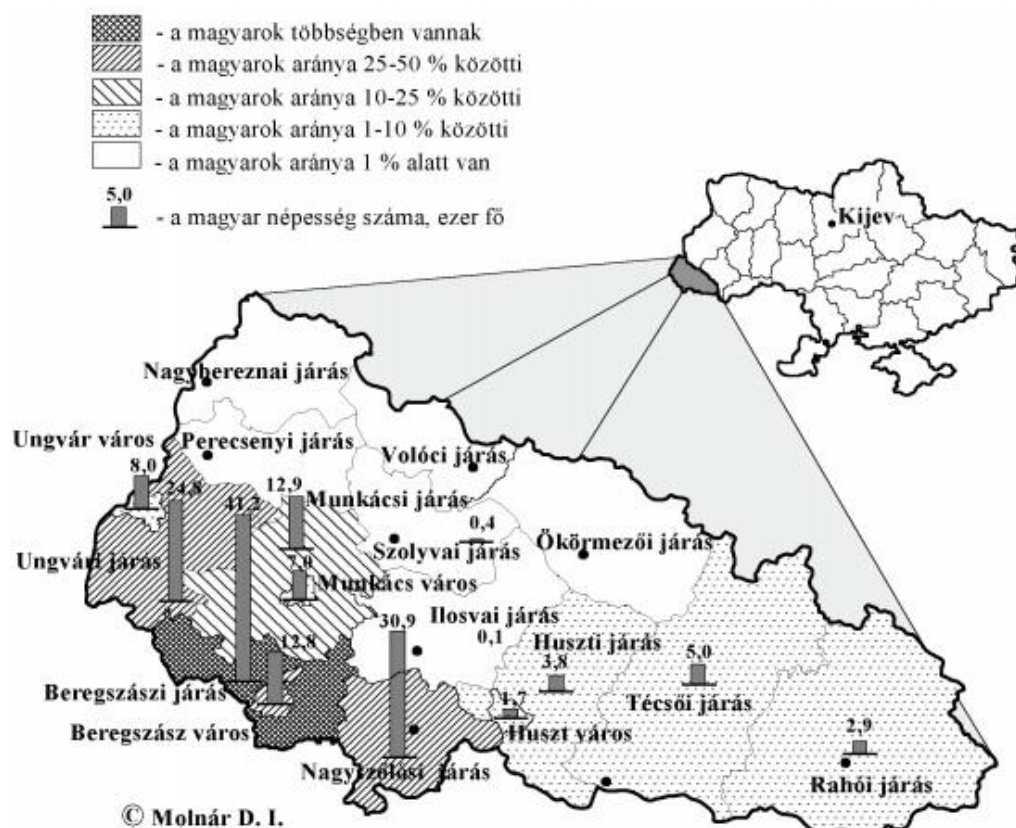
A hivatalos hirdetések, közlemények, plakátok nyelve az ukrán, az ukrán nyelvű szöveg mellett szerepelhet más nyelvű fordítás is. Az intézmények, szervezetek hivatalos megnevezése ukrán nyelvű, az ukrán nyelvű felirat alatt vagy jobb oldalán szerepelhet a megnevezés más nyelvű fordítása.

A közérdekű hirdetések és reklámok nyelve kizárólag az ukrán kell legyen a járműveken, a vasúti és autóbusz-pályaudvarokon, beleértve a biztonságtechnikai kiírásokat is.

Az eddig hatályban lévő törvények ismertetésével láthatjuk, hogy ahol a kárpátjai magyarság aránya meghaladja az 50%-ot, lehetőség van az ukrán nyelv mellett a magyar nyelv használatára az önkormányzatoknál, a különböző politikai, társadalmi szervezeteknél, a közigazgatásban, valamint lehetőség van a kétnyelvű feliratok használatára, ugyanakkor ez a gyakorlatban sokszor nem nyilvánult meg.

2011 augusztusában benyújtották Az állami nyelvpolitika alapjairól című jogszabálytervezetet, amelyet 2012 júliusában a Legfelső Tanács elfogadott. Az új törvény szerint is az ukrán az egyetlen államnyelv. Ám azokon a közigazgatási egységeken belül, ahol egy-egy nyelv beszélői eléri a 10%-os arányt, a kisebbségi nyelv regionális nyelvi státust nyerhet, s az államnyelv mellett használható az államigazgatásban, az önkormányzatok munkájában, a bírósági eljárásokban, a nyilvános közéletben, az oktatásban stb. (Csernicskó 2012).

A 2001-es népszámlálási adatok szerint Kárpátalja lakosságának 12,1%-a magyar nemzetiségűnek, 12,7%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát (erről bővebben lásd Molnár-Molnár 2005, Molnár-Molnár 2010: 15-32). Ennek alapján, Kárpátalján a magyar nyelv regionális státuszt nyerhet. Csermicskó István 2010c. *A magyar nyelv hivatali/hivatalos használatának esélyei és lehetőségei Kárpátalján az ukrainai nyelvi helyzet és nyelvpolitika kontextusában*. In: Acta Beregsasiensis 2010/3:9-23.

1. ábra

A kárpátaljai magyar népesség eloszlása Kárpátalja területén a 2001-es népszámlálási adatok alapján (Molnár D. István nyomán)

4.2. Belgium, Brüsszel

Rendkívül érdekesnek tartom, hogy Belgium Alkotmányát először francia nyelven írták, mert nagyrészt a Francia Alkotmány mintájára írták és a holland változatát csak 1967-ben fogadták el. Egészen addig a holland fordítás jogi hatály nélküli nem hivatalos dokumentum volt. 1991 óta, a nyelvi közösség kialakulásával párhuzamosan, egy német nyelvű hivatalos verziót is elfogadott a parlament. ¹

¹

Az alkotmány 4. cikke négy nyelvi területet határoz meg: a holland nyelvterület, a francia nyelvterület, a német nyelvterület és a hivatalosan kétnyelvű Brüsszelt. Belgium minden helyi önkormányzata a négy nyelvterület egyikébe tartozik, ez határozza meg az adott önkormányzat területén hivatalos nyelvet. A nyelvi kisebbségek jogait és érdekeit is védik és támogatják nyelvhasználatukat a hivatalos ügyek intézésében.

A nyelvterületek nem állandóak, határaikat egy erre vonatkozó törvény előírásai alapján, a parlament hozzájárulásával lehet meghatározni.

Az alkotmány 5. cikke a flamand és a vallon régiót 5-5 tartományra osztja fel, egyben lehetővé teszi további tartományok kialakítását is. A 6. cikk előírja, hogy a tartományokat csak szövetségi szinten elfogadott törvénnyel lehet felosztani. A 7. cikk szerint a belga állam, a tartományok és az önkormányzatok határait csak törvény alapján lehet módosítani.

4. 2. 1. Brüsszel nyelvhasználata

Brüsszel eredetileg flamand nyelvű település volt. Belgium függetlenné válása után az uralkodó osztály nyelve a francia volt, és a fővárosban egyre erősödött a francia nyelv szerepe. A 20. században a flamand területek gazdasági fejlődésének meggyorsulásával ez a tendencia lefékeződött, de Brüsszel addigra már túlnyomórészt francia nyelvű lett.

Brüsszel és az egész fővárosi régió hivatalosan kétnyelvű, azaz a francia és a holland nyelv egyenjogú. Minden ügyintézészt mindkét nyelven biztosítani kell a polgároknak. A helyneveket, utcaneveket mindkét nyelven fel kell tüntetni, és nem lehet különbséget tenni aszerint sem, hogy melyik nevet tüntetik fel elsőként, ezért váltakozva szerepeltetik első helyen a francia, illetve holland elnevezést. A külföldiek számára ez zavaró lehet.

Brüsszel város Brüsszel fővárosi régió része, amely utóbbi enklávéként ékelődik a flandriai régióba. A környező településeken ezért már a holland a hivatalos nyelv. A nyelvi viták Belgiumban gyakoriak és komoly politikai tartalmuk is van.

Brüsszel városa, csakúgy, mint a brüsszeli régió, hivatalosan kétnyelvű, vagyis a francia és a holland nyelv egyenértékűnek számít. Minden felirat két nyelven található, de Brüsszel legtöbb lakosa, belgák és külföldiek egyaránt, a franciát részesítik előnyben, amit az itt élő és ide látogató flamandok nagy problémának tartanak.

A jelenség magyarázata némileg a belga történelemre is visszavezethető: a 19. század végéig Brüsszelben szinte kizárólag flamandok laktak, de a függetlenné vált ország a déli országrész vallon politikusainak irányítása alá került, és természetesen a kialakuló közigazgatási intézményekbe is elsősorban vallonok kerültek. A folyamatot felerősítették az ide települő bevándorlók, akik elsősorban Franciaország és Belgium korábbi gyarmatairól

érkeztek és szintén a franciát részesítették előnyben. Mindeközben a flamand lakosság előnyben részesítette Brüsszel külvárosait és a közelben fekvő településeket, amelyek Belgium nyelvi felosztása után a flamand nyelvterülethez tartoznak.

Az első tudományos felmérés a témáról 2000-ben készült, ezt 2005-ben megismételték és 2008-ban hozták nyilvánosságra az eredményeket. Eszerint a belga főváros lakosságának 95%-a beszéli magas vagy közepes szinten a francia nyelvet. Ez a mutató az előző felméréshez képest változatlan maradt. A hollandul (flamandul) jól beszélők száma azonban 33,29%-ról 23,23%-ra csökkent, míg az angol nyelv ismerete 33,25%-ról 35,4%-ra emelkedett. A spanyol nyelv ugyanakkor 7,39%-kal a negyedik helyre szorította az arabot (6,36%).

A hagyományos francia-holland kétnyelvűséget a brüsszeliek 95%-a természetesnek tartja a munkahelyen. A flamand függetlenség hívei Brüsszelben elenyésző kisebbségben vannak. Érdekesség, hogy a holland anyanyelvűek 92,7%-a szépnek tartja a francia nyelvet, míg a fordított arány csak felelekkora.

4.3 Az Európai Unió nyelvpolitikája

A mobilitás és a kultúrák közötti megértés előmozdítására irányuló erőfeszítésének részeként az EU fontos prioritásként tűzte ki a nyelvtanulást, e téren pedig számos programot és projektet finanszíroz. Az EU megítélése szerint a többnyelvűség az európai versenyképesség fontos eleme. Ezért az EU nyelvpolitikájának egyik célkitűzése, hogy minden európai polgár az anyanyelvén kívül két további nyelvet is elsajátítson.

Európában a nyelvi sokféleség a mindennapi élet része. A nyelvek az európai identitás szerves részei és a kultúra legközvetlenebb kifejeződései. Az „egység a sokféleségben” jelmondatra épülő Európai Unióban a többnyelvű kommunikáció az egyének, szervezetek és társaságok számára egyaránt fontos érték. A nyelvek nem csupán kulcsfontosságú szerepet töltenek be az Európai Unió mindennapjaiban, hanem az Unió kulturális és nyelvi sokszínűségének tiszteletben tartásához is elengedhetetlenek.

A nyelvi sokféleség tiszteletben tartása egyike az Európai Unió alapvető értékeinek, ugyanúgy, ahogy az egyén tisztelete és a más kultúrákkal szembeni nyitottság is. Ezt az Európai Unióról szóló szerződés preambuluma rögzíti, amely így fogalmaz: „ösztönzést merítve Európa kulturális, vallási és humanista örökségéből, [...] megerősítve elkötelezettségüket a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok [...] tiszteletben tartása mellett”. Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 2. cikke nagy jelentőséget tulajdonít az emberi jogok tiszteletben tartásának és a megkülönböztetés mentességnek, míg a 3. cikk rögzíti, hogy „az Unió tiszteletben tartja saját kulturális és nyelvi sokféleségét”. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

165. cikkének bekezdése hangsúlyozza, hogy „az Unió fellépésének célja az európai dimenzió fejlesztése az oktatásban, különösen a tagállamok nyelveinek oktatása és terjesztése útján”, mindeközben teljes mértékben tiszteletben tartva a kulturális és nyelvi sokszínűséget (az EUMSZ 165. cikkének bekezdése).

Az Európai Unió 2000-ben elfogadott Alapjogi Chartája, amely a Lisszaboni Szerződéssel vált jogilag kötelező erejűvé, tiltja a nyelv alapján történő megkülönböztetést (21. cikk), és előírja az Unió számára a nyelvi sokféleség tiszteletben tartását (22. cikk).

Az egykori Európai Gazdasági Közösség által használt nyelveket meghatározó első, 1958. évi rendeletet ² az Unió bővítéseinek megfelelően módosították, és az EUSZ 55. cikke bekezdésével együttesen meghatározza az Európai Unió hivatalos nyelveit. ³ Az EUMSZ 24. cikke értelmében minden uniós polgárnak jogában áll, „hogy az Európai Unióról szóló szerződés 55. cikkének bekezdésében említett nyelvek valamelyikén írásban forduljon [...] bármely intézményhez vagy szervhez, és ugyanazon a nyelven kapjon választ”. ⁴

Az Unió nyelvpolitikája az összes tagállam nyelvi sokféleségének tiszteletén és az Unión belüli, a kultúrák közötti párbeszéd kialakításán alapul. A kölcsönös tisztelet gyakorlati megvalósítása érdekében az Unió elősegíti az idegen nyelvek oktatását és tanulását, valamint minden polgár mobilitását külön oktatási és szakképzési programok révén. Az idegennyelvtudást azon alapvető készségek közé sorolják, amelyeket minden uniós polgárnak el kell sajátítania annak érdekében, hogy növelje képzési és foglalkoztatási esélyeit. Az Unió ezért támogatja azt az elképzelést, hogy minden polgárnak anyanyelve mellett legalább két idegen nyelven kellene tudnia. ⁵ Az Unió együttműködik a tagállamokkal a kisebbségek védelmében is, az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája alapján.

4. 3. 1. A kisebbségi nyelvek védelme

A Parlament 2013-ban állásfoglalást fogadott el a kihalástól fenyegetett európai nyelvekről és az Európai Unión belüli nyelvi sokféleségről ⁶, amelyben felhívta a tagállamokat, hogy ébredjenek jobban a tudatára a veszélyeztetett nyelveknek, és kötelezzék el magukat az Unió sokszínű nyelvi és kulturális örökségének megóvása és támogatása mellett. Ez az állásfoglalás

² HL L 17., 1958.10.6., 385. o.

³ Az Unió 24 hivatalos nyelve a bolgár, a horvát, a cseh, a dán, a holland, az angol, az észt, a finn, a francia, a német, a görög, a magyar, az ír, az olasz, a lett, a litván, a máltai, a lengyel, a portugál, a román, a szlovák, a szlovén, a spanyol és a svéd.

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=cele:x%3A12012M%2FTXT>

⁵ [http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?reference=COM_COM\(2008\)0566](http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?reference=COM_COM(2008)0566)

⁶ HL C 93., 2016.3.9., 52. o.

a regionális és kevésbé használt európai nyelvekről szóló parlamenti állásfoglalás ⁷ és a nyelvtanulás és a nyelvi sokszínűség ösztönzéséről szóló, vonatkozó tanácsi állásfoglalás ⁸ nyomán született, és azt több, a Bizottság által kidolgozott cselekvési terv és keretstratégia követte a nyelvtanulás és a nyelvi sokszínűség ösztönzéséről. ^{9, 10}

4. 4. Nyelvi sokszínűség az EU-ban – hivatalos regionális és kisebbségi nyelvek a tagállamokban

Az EU-nak jelenleg 24 hivatalos nyelve van, amely mellett több mint hatvan nyelvet regionális vagy kisebbségi nyelvként tartanak számon (a tagállamok többsége által ratifikált Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája alapján 79-et). Ezek közül a baszk, a katalán, a galíciai, a skót a gael és a walesi „hivatalos társnyelvek”¹¹ minősül, amelyeknek hivatalos használata bizonyos esetekben engedélyezett az EU intézményeiben. Az Európa Tanács égisze alatt elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája ¹² rögzíti a kisebbségi nyelveket, valamint felsorolja az azokat használó kisebbségeket vagy nyelvi csoportokat. Fontos megemlíteni, hogy nem minden ország ismeri el a területén beszélt nyelveket kisebbségi nyelvként. Franciaországban vagy Portugáliában például kizárólag egy nyelvet ismernek el hivatalosan. Az 1998-ban életbe lépett és az Európa Tanács számos tagállama által elfogadott Karta által felsorolt 79 regionális vagy kisebbségi nyelvet összesen 203 nemzeti kisebbség vagy csoport beszéli. A Karta logikájából adódóan előfordul, hogy amíg egy nyelvet hivatalos nyelvként is elismernek az EU-ban (pl. a magyart), ugyanúgy a regionális vagy

⁷ HL C 50., 2002.2.23., 1. o.

⁸ HL C 50., 2002.2.23., 1. o.

⁹ [http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?reference=COM_COM\(2003\)0449](http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?reference=COM_COM(2003)0449)

¹⁰ [http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?reference=COM_COM\(2005\)0596](http://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?reference=COM_COM(2005)0596)

¹¹ <https://ec.europa.eu/info/departments/translation>

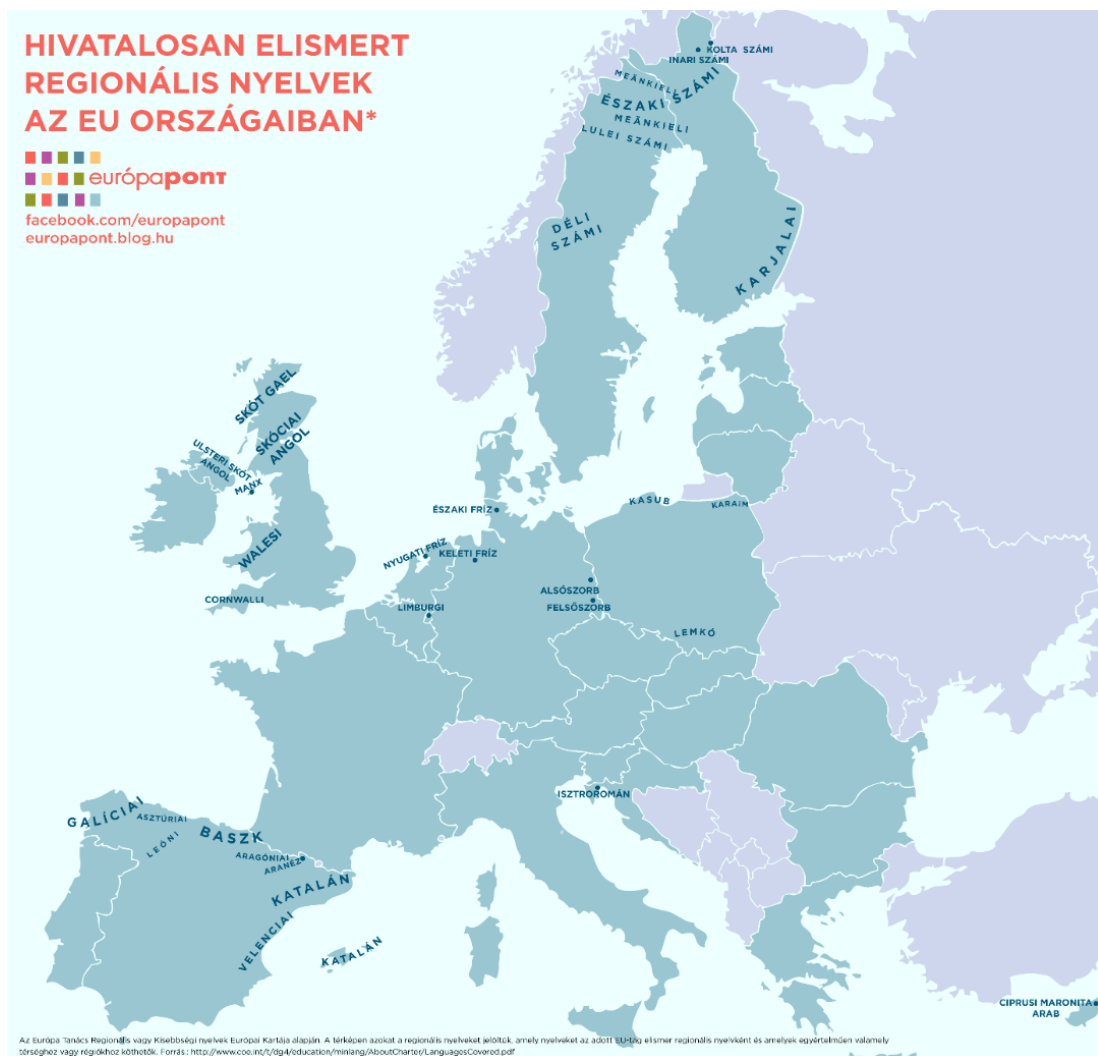
¹² <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00012/pdf/09.pdf>

kisebbségi nyelvek sorában is számon tartják, hiszen Magyarország határain kívül, a környező országokban kisebbségi nyelvként beszélnek.

Érdekes nyelveken is megakadhat a szemünk a [lista böngészésekor](#): az egyértelmű regionális vagy kisebbségi nyelveken (pl. katalán, walesi, fríz, stb.) kívül helyett kapott a listán a beás (Magyarország), krími tatár (Ukrajna), bunyevác (Szerbia), inari számi (Finnország), tatár (Finnország, Lengyelország, Románia), jiddis (Bosznia és Hercegovina, Finnország, Hollandia, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Svédország, Ukrajna), a karjalai (Finnország), vagy éppen az alsó-szász nyelv (Hollandia).

A térképen azokat a regionális nyelveket jelölték, amely nyelveket az adott EU-tag elismer regionális nyelvként és amelyek egyértelműen valamely térséghez vagy régiókhöz köthetők; és amelyekre jellemző, hogy nem valamely másik ország elsődleges hivatalos nyelve.

Érdekesség, hogy a régi tagállamok közül csupán Spanyolországban haladta meg a kisebbségi vagy regionális nyelveket használó lakosságarány a 10%-ot (elsősorban a katalán és

a

baszk nyelvnek köszönhetően). Az új tagok által behozott új regionális vagy kisebbségi nyelveket beszélők – pl. a balti országokban jelentős arányú (1,2 millió főt kitevő) orosz

kisebbség (Lettországban közel 40%), illetve a roma nyelveket beszélő kisebbség – magas száma viszont erősen megváltoztatta a korábbi arányokat, és jelentősen megemelte a beszélt nyelvek számát a regionális vagy kisebbségi nyelvhasználók tekintetében. Talán meglepő, hogy az Európai Unióban a német a legelterjedtebb kisebbségi nyelv, a tagállamok kétharmadában, 18 országban élnek németül beszélő nyelvi kisebbségek.

Az UNESCO definíciója szerint „a nyelv akkor van veszélyben, ha beszélői már nem használják. Ha egyre kevesebb kommunikációs helyzetben használják, és már nem adják tovább nemzedékről nemzedékre. Tehát nincsenek új, gyermek vagy felnőtt beszélői.” Az EU és az Európa Tanács kiemelt figyelemmel támogatja a nyelvi sokszínűség fenntartását Európában és számos módon támogatják a nyelvi sokféleséget, legfőképp bevált nyelvoktatási módszerek átadásával.

V. ELEMZÉSI EREDMÉNYEK

Munkám gyakorlati részében a már említett jogszabályok gyakorlati megjelenését kívánom vizsgálni Munkács és Brüsszel példáján.

5.1 A magyar nyelv megjelenése Munkácson

Munkács városát a „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv című munkában a negyedik csoportba sorolták. Ez a rendszerezés aszerint lett összeállítva, hogy mennyire „látható” a magyar nyelv, illetve milyen mennyiségben használják a magyar nyelvet a mindennapokban. Eszerint Munkácson leginkább csak a magyar vonatkozású intézményeken, műemlékeken, emléktáblákon találkozhatunk magyar felirattal, és kivételesnek számítanak a kétnyelvű utcatáblák, hirdetések, egyéb feliratok is, mint ahogyan ma már az is inkább kivétel, hogy magyarul rendelhetünk egy kávéházban vagy magyar nyelven vásárolhatunk tejet, kenyeret az üzletekben. Hiába él nagy lélekszámú magyar közösség Munkácson, az összlakossághoz viszonyított számarányuk csekély (Beregszászi, 2005).

Munkács (ukránul Мукачеве) Kárpátalja központi részén terül el az Északkeleti-Kárpátok aljában, az Alföld és a hegyvidék találkozásánál. Ungvártól 42 km-re délkeletre, a Latorca partján fekszik.

A város lakossága 2001-ben 81 600 volt, ebből 6900 magyar. Munkácson található egy magyar nyelvű óvoda, egy általános illetve egy középiskola.

Munkácsra érkezve megállapíthatjuk, hogy a város határában ukrán és angol nyelven is fel van tüntetve a város neve. Magyarul nem találunk helységnévtáblát.

Munkács ukrán illetve angol nyelvű helységtáblája

A belvárosba érkezvén elindultam, hogy felkeressem a városban található magyar nyelvű feliratokat, hirdetéseket, utcanévtáblákat, stb.

Először egy turisztikai információs központra találtam, ahol megtalálhatóak voltak a kétnyelvű feliratok, bár a helyesírás nem volt pontos, de már az is valami, hogy egy olyan városban, ahol a magyar kisebbség nem éri el a 10 %-ot, található kétnyelvű felirat. A feliratok fordításai helyesek, de a nyitvatartási idő, csak ukrán nyelven szerepel, kijevi idő szerint.

Tovább haladva a Duhnovics utcán, egy lakóház falán Erdélyi Béla tiszteletére felavatott kétnyelvű emléktáblára bukkantam.

*ott
iciós
ács*

Az utcán sétálva az első saroknál lettem figyelmes egy kétnyelvű utcanévtáblára, melyen az ukrán megnevezés mellett, az utca neve angol nyelven is szerepel.

Külföldi turistákat a könnyebb

*igát igazoló
ktábla a
unkácson*

Mivel a magyar lakosság egy része református, ezért intézményeikben is a magyar az elsődlegesen preferált nyelv, de nem fordulnak el az államnyelv használatától sem. Erről kaphatunk szemmel látható bizonyítékokat, ahogy elhaladunk a munkácsi magyar református templom és a református egyház egyéb intézményei előtt.

Munkácson is megtalálható a nagyobb egyházközösségek által működtetett „BÓBITA”

Kétnyelvű információk a helyi református egyház egyik intézményén

Lelkigondozó és Gyermekfejlesztő Központja, melynek tevékenységi köre, használatának rendje, valamint nyitvatartási ideje ukrán és magyar nyelven is fel vannak tüntetve. Ellenben a református egyház egyéb hirdetéseiivel, melyek már csak magyar nyelven olvashatóak.

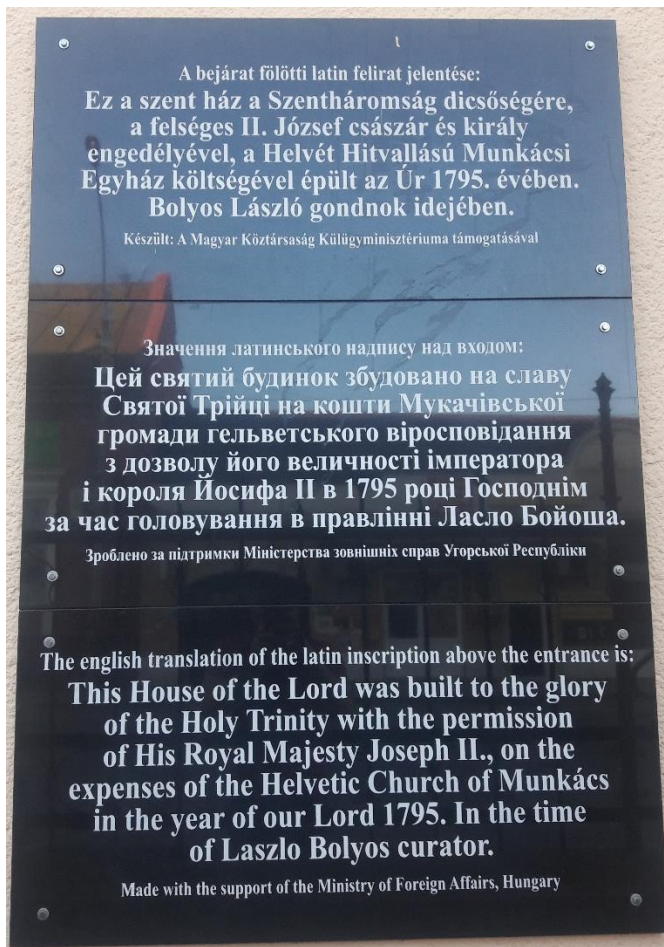
Ahogy haladunk a

városközpont irányába, szembetalálkozunk a Kárpátalján

mindenki által nagyon jól ismert „Keresztyén klinika”-ként emlegetett épülettel, melynek homlokzatán az ukrán és a magyar nyelvű megnevezés mellett egy angol nyelvű is található.

A külföldi támogatásból létrehozott intézmény háromnyelvű megnevezése a homlokzaton

A református templom falán a Keresztyén Egészségügyi Központnál is megfigyelhető háromnyelvű emléktáblát láthatunk.

Az egyházi intézményeknél és épületeknél maradván, következő színhelyünk a római katolikus templom udvara volt. Épp zárni készültek, de még beengedtek, hogy gyorsan elkészítsek pár fényképet. Szép számmal lehetnek magyar anyanyelvűek is a gyülekezetben, mert az épület előterében lévő udvar hirdetőtábláján találtam egyaránt magyar és ukrán nyelvű hirdetéseket is. Sőt, a kétnyelvű programajánlóból az is kiderült, hogy vannak olyan programok vagy szertartások, melyek vagy csak magyar,

illetve vagy csak ukrán nyelven hangzanak el. Valamint arra is felfigyeltem, hogy vannak olyan misék, melyeknél volt feltüntetve, hogy „magyarul és ukránul”. Továbbá olyan hirdetést is találtam, mely, csak ukrán vagy csak magyar nyelven volt kitéve, fordítás nélkül. Az ukránról magyarra fordított hirdetések jól megfogalmazottak és helyesírási hibáktól mentesek voltak.

A munkácsi római katolikus templom előtt található színes, kétnyelvű hirdetőablak

A római katolikus templom oldalán egynyelvű emléktáblák sorakoztak magyar nyelven.

Elhalálozott munkácsi egyházi méltóságok, tisztviselők és híres emberek magyar nyelvű emléktáblái a római katolikus templom oldalán

A város

központjában

található egy magyar

nyelven működő középfokú tanintézmény a 3. számú II. Rákóczi Ferenc nevét viselő középiskola. Az iskola bejáratánál található táblán kétnyelvű felirat látható, melyen az tanintézmény ukrán megnevezése jóval gazdagabb, mint a magyar fordítása.

Kétnyelvű tábla a magyar tannyelvű középiskola bejáratú kapuja fölött

A korzón sétálva szembeötlenek a magyarországi OTP Bank munkácsi fiókjának bejárati ajtaján lévő kétnyelvű feliratok és a nyitvatartási időről szóló információk. Ami szintén megfigyelhető, az nem más, mint a nyitvatartási időnél hiányzó időzóna feltüntetése. Az időpontok egyeznek a magyar és ukrán feliraton is, ezáltal érthetlenséget okozva a járókelőknek.

A főtér közepén egy beugrónál található a Kárpátaljai Művészeti Intézet (Закарпатський Художній Інститут) udvara és épülete, melyet nagyon sokan Rákóczi kastély néven ismernek. Ezen a helyen több magyar, két-, illetve többnyelvű feliratot, emléktáblát is találtam.

***Kétnyelvű, de mégis hiányos
tájékoztató az ügyfelek
számára az OTP Bank
munkácsi fiókjának bejárati
ajtaján***

Az első kétnyelvű emlék egy fém-ből készült masszív oszlop volt, melyet Munkácsy Mihály emlékére készítettek és állítottak fel, majd költöztették át a jelenlegi helyére. Érdekes, hogy Munkácsy Mihály nevét egyik öt méltató emléktáblán sem ukránosították el vagy változtatták meg.

A már említett Rákóczi kastély homlokzatán találtam egy csak magyar nyelvű emléktáblát, amit a város lakói készítettek a Rákóczi-szabadságharc végének a 200. évfordulója alkalmából 1911-ben. Az emléktábla avatásának idejében Munkács lakossága megközelítőlegesen 17 ezer fő volt, melyből majdnem 13 ezer magyar anyanyelvű volt. Ez a szám akkor közel 74 %-ot tett ki. Akkoriban nem kellett volna aggódni a 10%-os arány meglétéért.

Ugyanitt található a sztálini terror emlékére állított szobrot és emléktáblákat is. Érdekes megjegyezni, hogy az emléktáblákon szerepel német nyelvű felirat is, a magyar és az ukrán mellett. Ez azért van így, mert a sztálini megtorlások idején is még nagyszámú német kisebbség élt Munkácson, és ahhoz tartozó Pósháza (németül Pausching, ukránul Павшино) területén is. Abban az időben Munkácson körülbelül 3100, míg Pósházán 525 német anyanyelvű lakos élt. A terror áldozatainak névsorában találkozhatunk is tipikus német vezeték és keresztnemekkel is.

**II. Rákóczi Ferenc
bujdosásának 200.
évfordulójára készült
emléktábla**

A K
sz

h
é

*A német család- és keresztneveket is tartalmazó
áldozatok névsora*

A korzón tovább ... i táblát figyelhettem meg, mely Munkácsy Mihály szülőházának ad emléket, ugyanis korábban ott állt a híres festőművész szülőháza. A felirat ukrán és magyar nyelvű, nem fordítás. Amíg az ukrán nyelvű felirat azt meséli el nekünk, hogy az azon a helyen korábban álló épületben született a világ híres magyar festő, Munkácsy Mihály 1844 február 20-án, addig a magyar feliraton a már korábban ukrán nyelven közölt adatok és információk mellett egy történelmi utalással ellátott idézet is olvasható, melyet a Rákóczi Kör készített 1992 november 14-én.

Pár lépéssel arrébb egy kétnyelvű irányjelző oszlopra letten figyelmes. Nem azért volt érdekes, mert nálunk ilyet is látni, hanem mert kétnyelvű volt: ukrán és angol nyelven állt rajta az útbaigazítást. Ez tekinthető meg az egész város területén is. Az utcanevek, terek, sétányok nevei és az azokhoz vezető irányjelző oszlopok, vagy táblák mind kétnyelvűek, hiszen az ukrán mellett angolul is fel vannak tüntetve a turisztikai látványosságok nevei.

Meg kell említenünk a különböző vendéglőket, éttermeket. Előfordul, hogy a nevükben nem csak cirill, hanem latin betűket is használnak. Vagy akár az egész nevük magyarul áll a hirdetőtáblán, különböző jelzéseken, vagy az étlapon is. Valamint még szót kell, hogy ejtsünk a kettő közötti átmenetről: ukrán betűkkel leírt magyar szavak használata. Munkács utcáit járva az itt felsoroltak mindegyikéről találtam példát.

Vegyesen tartalmaz cirill és latin betűket ez a munkácsi étterem

Az étteremnek magyar neve van, de angolul jelzik, hogy ez egy étterem

Закарпатські страви		Вартість	Ціна
Морозиво в асортименті		Вартість	Ціна
Чорнослив з горіхами та шоколадним сиропом		порц	27
Чорнослив з згущеним молоком		порц	27
Фруктова Феєрія з вершками		порц	38
Панакотта в асортименті		порц	34
		150 гр	65
		порц	20
Закарпатські страви			
Гурка	100 гр		9
Пікниця	100 гр		33
Квасоля з капустою	Порц		15
Банош з бринзою та шкварками	Порц		25
Бограч	300 гр		57
Дзяма	300 гр		34
Пацали під вершковим соусом	250 гр		35
Боб-левеш	300 гр		32
Боб-гуляш (свинина, квасоля, ковбаски, картопля, вершки)	300 гр		47
Вечеря мисливця (свинина, картопля, квасоля, печериці, вершки, сир)	280 гр		43
Лоці печене (свинина, цибуля)	Порц		44
Глечик по-добретенський (рис, свинина, гриби, квашена капуста, вершки)	Порц		42
Гуляш сигидинський (ребра, квашена капуста, сметана)	150/150		62
Кнедлики «Мункачі»	100 гр		20

...ahol azért kaphatunk olyan magyar(os) ételeket, mint a „гурка”, „гуляш”, „лоці печене”, „боб-левеш”, „боб-гуляш”.

Munkácsi sétám vége felé a Kossuth utcán haladtam végig, ahol szintén találkoztam

egy kétnyelvű (ukrán és angol) utca névtáblával, ahol angolul sem maradt meg a „Kossuth”

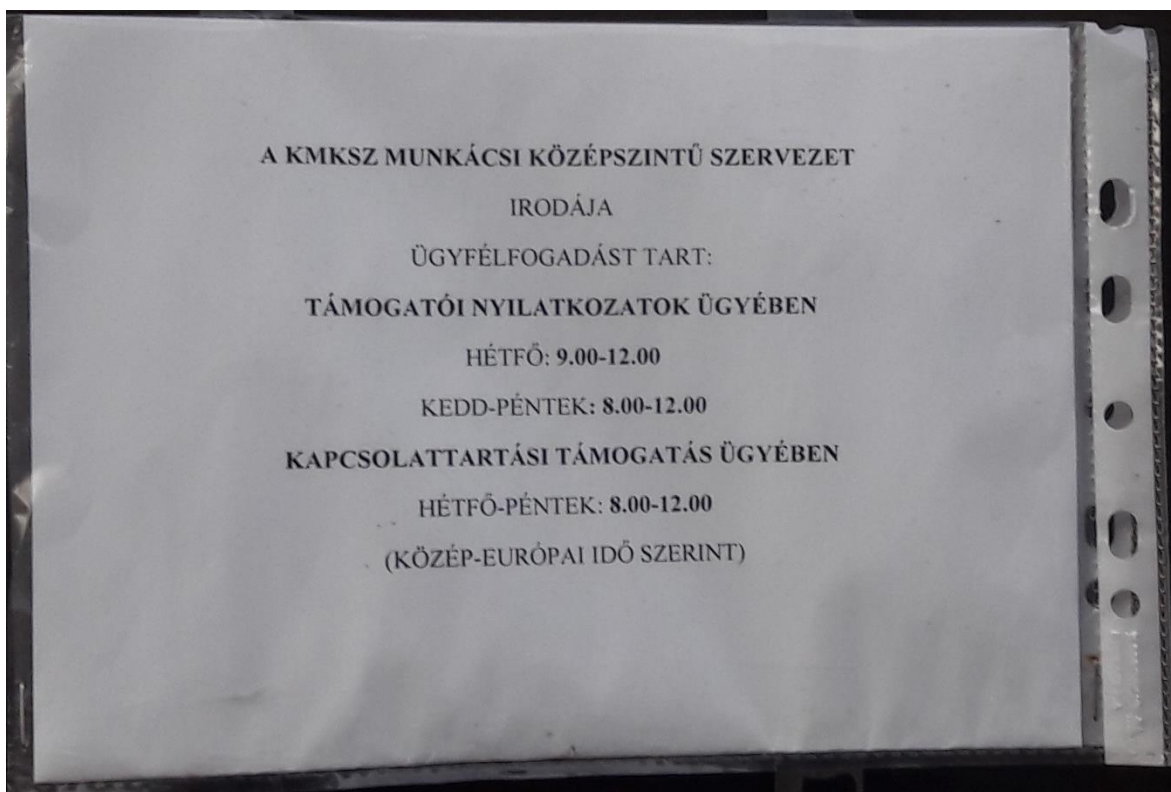
Ebben a koescmában pedig cimboráinkkal karöltve olthatjuk a szomjunkat

név eredetiben, hanem ukrán formát öltött:

Pár méterrel lejjebb egy rá emlékeztető kétnyelvű emléktáblával találkoztam. A fordítás helyes volt, a helyesírással sem voltak gondok. Díszpolgárrá avatásának emlékére készítették ezt a táblát.

Utolsó fotómat a helyi KMKSZ Munkácsi Középszintű Szervezet kapujánál készítettem. A kapura függesztett A4-es papíron információk és a nyitvatartási időpontok álltak. A közlés nyelve a magyar volt, csak a magyar.

5.2 A kétnyelvűség megjelenése Brüsszelben

Brüsszel városa (franciául: Bruxelles-Ville vagy Ville de Bruxelles, hollandul: Brussel-stad vagy Stad Brussel) Belgium, valamint Flandria fővárosa, az EU és a NATO székhelye. Brüsszel város egyben a Brüsszel fővárosi régió közepén található önkormányzat, amely magában foglalja a település történelmi központját. A „Brüsszel város” megnevezést elsősorban az önkormányzat, a régió és a tágabb értelemben vett „Brüsszel” közötti félreértések elkerülése

végezt használják. A várost nem szabad összekeverni a Brüsszel fővárosi régióval, amely Belgium három önálló régiója közül az egyik, és amelynek Brüsszel város csak egy része. Míg magának a városnak 176 124 lakosa volt 2015. október 1-én, a hozzá tartozó régióval együtt több mint egymillió lakosú városi övezetet alkot.

A köznyelv általában a „Brüsszel” szó jelentésébe beleérti a többi 19 önkormányzatot is, amelyek együttesen alkotják a Brüsszel fővárosi régiót, sőt a Brüsszel megnevezésbe időnként beleértik még a fővárosi régión kívül eső, flandriai peremtelepülések egy részét is, ahonnan a lakosok nagy többsége Brüsszelbe ingázik (mint például Zaventem, Wezembeek-Oppem, Machelen).

Brüsszel eredetileg flamand nyelvű település volt. Belgium függetlenné válása után az uralkodó osztály nyelve a francia volt, és a fővárosban egyre erősödött a francia nyelv szerepe. A 20. században a flamand területek gazdasági fejlődésének meggyorsulásával ez a tendencia lefékeződött, de Brüsszel addigra már túlnyomórészt francia nyelvű lett.

Brüsszel és az egész fővárosi régió hivatalosan kétnyelvű, azaz a francia és a holland nyelv egyenjogú. Minden ügyintézészt mindkét nyelven biztosítani kell a polgároknak. A helyneveket, utcaneveket mindkét nyelven fel kell tüntetni, és nem lehet különbséget tenni aszerint sem, hogy melyik nevet tüntetik fel elsőként, ezért váltakozva szerepeltetik első helyen a francia, illetve holland elnevezést. A külföldiek számára ez zavaró lehet.

Brüsszel város Brüsszel fővárosi régió része, amely utóbbi enklávéként ékelődik a flandriai régióba. A környező településeken ezért már a holland a hivatalos nyelv. A nyelvi viták Belgiumban gyakoriak és komoly politikai tartalmuk is van.

A település a korai középkorban a Senne folyó (hollandul Zenne) és mellékvizeti mocsaras völgyében alakult ki. A folyó összeköti a várost a tengerrel, és a 19. századig komoly közlekedési jelentősége is volt.

Egy 2011-ben készített felmérés szerint Brüsszel lakosságának közel 88 %-a beszélt franciául, nagyjából 30 %-a angolul, 23 %-a hollandul, 18 %-a arabul és 9 %-a spanyolul.

Belgiumba való érkezésem után, amikor először közeledtem Brüsszel határához érve, még nem tudtam, de most már biztos vagyok abban, hogy bármelyik irányból közelítjük is meg a várost, akkor is a következővel fogjuk szembetalálni magunkat: kétnyelvű helységnévtáblák. Sőt mi több, mindenhol, minden egyes agglomerációnál két nyelven van feltüntetve mind Brüsszel, mind az agglomerációk nevei.

*Kétnyelvű helységnévtábla
Brüsszel határában*

Első hetemet egy Brüsszeltől 20 km-re fekvő kisvárosban töltöttem, La Hulpe-ben (hollandul Terhulpen). A fővárosba való bejutás nem volt bonyolult, az állomáson a retúrjegyet kérhettem angol nyelven, a Luxemburg térre (Brüsszel fővárosi régió). A vonaton ülve volt nagyon érdekes a számomra, hogy az állomásneveket két nyelven írják ki a vonatban lévő vetítőkön is, valamint a hangosbemondó is az állam mindkét hivatalos nyelvén bemondja a következő állomás nevét. A célállomásomat mindkét nyelven értettem, hisz szerepelt benne a

A kétnyelvű menetrendben a helységnevek leggyakrabban az adott városban élő többség nyelvén vannak feltüntetve

„Luxemburg” kifejezés, illetve a „tér” is, de az már két nyelven. Ami nagy fejtörést okozott, az a hazaút volt. Az aluljáróban járkálva, hiába kerestem azt a vágányt, ahonnan a vonatom a jegyemen szereplő La Hulpe községbe indult volna, sehol sem találtam. Próbáltam segítséget kérni pár járókelőtől, de senki nem

beszélt angolul, vagy csak nem akart. Sokáig tanulmányoztam a vonatállomások neveit mutató kijelzőket

és akkor lettem figyelmes egy „Terhulpen” nevű helységnévre, amit megkockáztattam, hogy talán az lehet a jegyemen szereplő La Hulpe és felszálltam arra a vonatra. Igazam lett.

Egy hét után beköltöztem a belvárosba, ahol sokkal több kétnyelvű felirattal találkoztam.

Minden utcanévtábla kétnyelvű: francia és holland. Mindig az „utca” francia megnevezése kerül a táblák legtetejére (rue de la/rue des), alá az utca neve franciául, amit követ majd az utca neve hollandul, valamint legvégül az „utca” kifejezés hollandul (straat). Ez az állandósult utcanévtábla megnevezések pontos felépítése.

Olyan is előfordul, hogy az utca neve mindkét nyelven (francia és holland) ugyanaz. Ilyen esetekben egy sorral kevesebb olvasható a brüsszeli

Kétnyelvű, különböző alakban szereplő utcanévtábla Brüsszelben

utcanévtáblákon. Bár megjegyezném, hogy az ilyen rendkívül ritka. Még akkor is inkább leírják külön franciául és hollandul, ha csupán egy, vagy két betűeltérés van az utca vagy tér nevében.

Kétnyelvű, megegyező alakban szereplő utcanévtábla Brüsszel egyik fővárosi régiójában

Kétnyelvű, alig különböző alakban szereplő utcanévtábla Brüsszelben

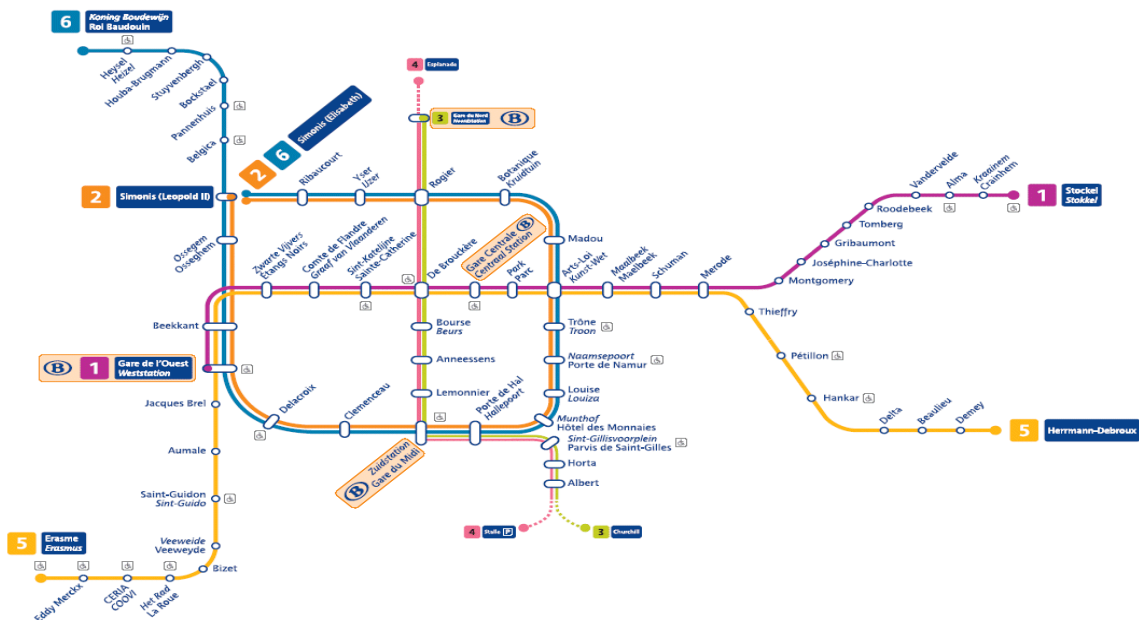
Az utcából kijöve, ahol a lakásom található volt, rögtön szembetalálkoztam az Európai Bizottság épületével, melyen háromnyelvű felirat volt látható.

A Schuman tér közepén álló hatalmas épület mellett található a szintén Robert Schumanról elnevezett metróaluljáró. A metróaluljáróban lévő automatákon több nyelv közül választhat az arra járó: francia, holland, angol, német, spanyol, olasz. A metróaluljáróban és a szerelvényben csak a nagyobb és forgalmasabb megállók nevei vannak csak két nyelven (franciául és hollandul) feltüntetve. Minden más megálló neve csak franciául látható.

Az Európai Bizottság épületén lévő háromnyelvű (holland, francia és angol) megnevezés

A metrószerelvény hangosbemondója két nyelven figyelmezteti az utasokat a következő megállót megelőzően. A metrószerelvényen belül található figyelmeztető utasítások és teendők négy nyelven is olvashatóak: francia, holland, angol és német.

Brüsszel metróhálózatának térképe valahol két- valahol egynyelvű feliratokkal

Minden egyes útbaigazító, irányt jelző,

Turistákat hasznos információval ellátó kétnyelvű jelzőoszlop Brüsszel központjában

figyelemfelhívó, vagy akármilyen jelzés illetve tábla két- vagy többnyelvű, de leginkább „csak” kétnyelvű.

A terek neveit is kétnyelvű feliratok jelzik, az utcákhoz hasonlóan.

Az Európai Bizottság épülete melletti gócpont kétnyelvű jelzőtáblái

A központtól nem messze található a belga konyhájáról híres városrész, ahol egymást érik a finomabbnál finomabb ételeket kínáló éttermek hosszú láncai. Túlra **Kétnyelvű közlekedési táblák, melyekkel egész Brüsszel területén találkozhattunk** a vendégek számára is. Ami még nagyon érdekes volt, hogy az éttermek előtt álló, néha már túlságosan is beinvitálni akaró pincérek több nyelven is tudnak néhány kifejezést és gyakran megkérdezik, hogy honnan jöttél, mivel szeretnék a te nyelveden elmondani az ajánlatukat, ezáltal is hatva rád, hogy hozzájuk térj be. Mi is így kaptunk egyszer egy magyar pincérnőt egy barátságos belga étteremben.

Háromnyelvű menü, plusz orosz nyelvű ismertető a kínálatból

A menük leggyakrabban csak franciául olvashatóak, de előfordul, hogy valamelyik étteremben angolra is le vannak fordítva, vagy párhuzamosan olvashatóak mindkét nyelven. Az éttermeken a leggyakoribb a kétnyelvű nyitva tartás feltüntetése. A sok turistát vonzó múzeumokon gyakori a többnyelvű nyitvatartási rend megjelenítése.

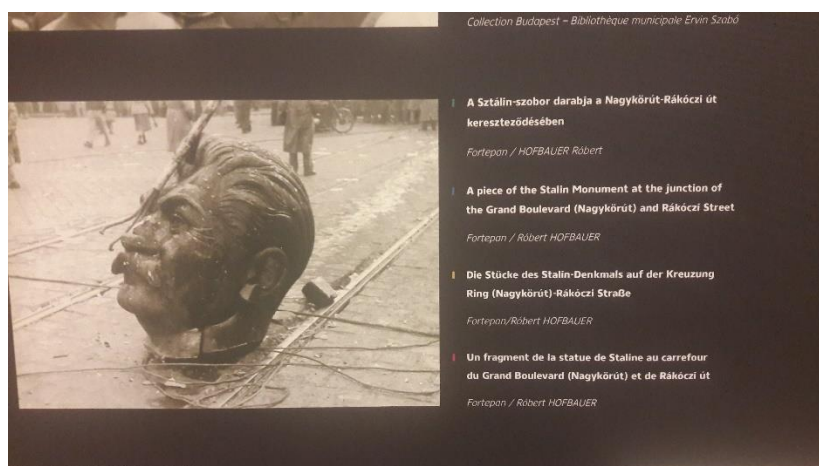
***Négynyelvű nyitvatartási
rend a Brüsszeli
Zenemúzeum bejáratánál***

Az Európai Parlamentben nem látható a belgiumi kétnyelvűség. Inkább a többnyelvűség uralkodik, de ha ki kellene emelni olyan nyelveket, amiket a leggyakrabban használnak az a francia, angol és a német, de nagyon sokat hallani az olasz nyelvet is, mert ők is sokan vannak a Parlamentben. Bár az angolok nincsenek sokan, de a közös közvetítő nyelv a kommunikációban az angol. Ugyanakkor minden nyelv képviselteti magát, és hallatja a hangját, mert minden egyes tagállamnak a nyelve egyben az Európai Unió hivatalos nyelve is. A nagyobb üléseken minden nyelven tolmácsolják az elhangzottakat, ezzel biztosítva a felszólalók számára a saját nyelvének nyugodt használatát.

A Parlamentben gyakoriak voltak a különböző kiállítások, konferenciák. Az ilyen alkalmakon a szervező ország mindig igyekezett valahogy kiemelni a saját nyelvét, kultúráját. Ilyen volt az 1956-ot bemutató rendezvénysorozat is, melynek keretein belül egy kiállítás volt látható, amely bemutatta a történéseket.

***Négynyelvű feliratok
egy 1956-os
kiállításon, az Európai
Parlamentben***

Brüsszelből távozva is megfigyelhető a nyelvi sokszínűség:

*Négynyelvű
„Viszontlátásra” tábla
Brüsszel határán*

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiekben láthattuk, hogy milyen mértékben jelenik meg a szimbolikus térben a kétnyelvűség a kárpátaljai Munkácson, illetve az Európai Parlamentnek helyet adó Brüsszelben. A dolgozat elején megfogalmazott hipotézisek közül több beigazolódott. Bevezetőmben megfogalmazott kérdéseimre a következőképpen válaszolhatok:

A magyar nyelv sokkal kisebb arányban jelenik meg Munkácson, mint Beregszászon, s jóval kevesebb nyelvhasználati szintéren. A magyar nyelv többnyire csak a magyar nyelvű intézményeken, különböző emléktáblákon, vagy a magyar állam által támogatott, felújított épületeken található táblákon jelenik meg. Ezzel szemben Brüsszelben a nyelvi tájkép tökéletesen kétnyelvű. A kiírások, utcanévtáblák, intézményfeliratok, stb. 99 %-a az állam mindkét hivatalos nyelvén fel vannak tüntetve.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy bár a magyar nyelv presztízse az elmúlt időszakban nőtt Kárpátalján, Munkács nyelvi tájképében ez még nem nyilvánul meg. Az itt végzett felmérés alapján kijelenthetjük, hogy a város szimbolikus terét az államnyelv uralja. Az arányok itt jóval elmaradnak a korábbi hasonló jellegű vizsgálatok eredményei mögött (l. a szakirodalmi tételek között), melyek a magyar többségű Beregszászt, illetve magyarok lakta falvakat tanulmányoztak. A bemutatott adatokból látszik, hogy Munkácson élnek a jogszabályok adta lehetőségekkel, csupán a jogok szűkebbek ebben a városban.

A bemutatott eredmények igazolják, hogy a nyelvhasználat, a különböző nyelvek presztízse valóban tükröződik a szimbolikus térben. S tudjuk, hogy ez is nagyban hozzájárul a kisebbségi nyelv elismertségének növeléséhez. Egy olyan városban pedig, ahol a magyar lakosság aránya alacsony, ennek különösen nagy a jelentősége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Backhaus, Peter 2007. *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters Ltd.
2. Badó András 2009. *A köztérterületi nevek Kárpátalja abszolút magyar többségű településein*. Szakdolgozat. Beregszász.
3. Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
4. Beregszászi Anikó 2005. „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv. In: Beregszászi Anikó – Papp Richárd szerk.: *Kárpátalja, Társadalomtudományi tanulmányok*; MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; Budapest – Beregszász, 158-163.
5. Blommaert 2012. *Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes*. *Tilburg Papers in Culture Studies*. Tilburg University, 29
6. Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006. *Linguistic Landscape and Minority Languages*, *International Journal of Multilingualism*.
7. Coulmas, Florian 2009. *Linguistic Landscapeing and the seed of the public sphere*. In: Elena Shohamy and Durk Gorter: *Linguistic Landscape, Expanding the Scenery*.
8. Crystal, David 2003. *A nyelv enciklopédiája*. Osiris kiadó, Budapest
9. Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris kiadó, Budapest.
10. Csernicskó István 2010a. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet, Budapest-Beregszász.
11. Csernicskó István 2010b. *Nyelvek, emberek, helyzetek. A magyar, ukrán és orosz nyelv használati köre a kárpátaljai magyar közösségekben*. PoliPrint Kft. Ungvár, 26-52.
12. Csernicskó István 2012. Új nyelvtörvény Ukrajnában. *Nyelv és Tudomány*, 2012. augusztus 7. <https://www.nyest.hu/hirek/uj-nyelvtorveny-ukrajnaban>
13. Csernicskó István szerk. 2003. A kétnyelvűség fogalma, típusai. In: Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2003:28-42.
14. Fedinec Csilla – Vehes Mikola főszerk. 2010. *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra. Nyelv és nyelvpolitika a hosszú 20. században*. (Szerkesztőbizottság:

- Csernicskó István, Oficinszkij Román, Oasztapec Jurij, Szarka László, Tokar Marian). Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete; Budapest.
15. Gorter, Durk 2006. *Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism*. In: Durk Gorter (ed.). *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*, Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters LTD.
 16. Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Kiadó – Fórum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
 17. Grosjean, François 1982. *Life with Two Languages: An introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
 18. Hires-László Kornélia 2015. *Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon*. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Atdor-Shark, Ungvár, 160-185.
 19. Horváth István 2008. A romániai nyelvpolitikák értékelése. In: Salat Levente (szerk.): *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată*. Fundația CRDE, Cluj-Napoca.
 20. Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor 2000. *Az utca beszéde és viszonya a legitimitáshoz*. In: Balázs Géza és Voight Vilmos szerk.: *Jeles jogok – jogos jelek; Nyelvi jogok – társadalmi konfliktusok*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest.
 21. Karmacs Zoltán 2003. *A magyar nyelv Beregszász hivatalaiban*. In: Csernicskó István szerk.: *A mi szavunk járása, Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban*, PoliPrint.
 22. Karmacs Zoltán 2007. *Kétnyelvűség és nyelvsajátítás*, PoliPrint, Ungvár.
 23. Landry, Rodrigue & Richard Bourhis 1997. *Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality*. *Journal of Language and Social Psychology* 16: 23–49.
 24. Lanstyák István 1993. *A szlovákiai magyar nyelvváltozatok nyelvkörnyezeti és kontaktusnyelvészeti kérdései*. Kandidátusi értekezés. Kézirat, Pozsony.
 25. Laundry, Rodrigue – Richard Y. Bourhis 1997. *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study*, *Journal of Language and Social Psychology*.
 26. Márku Anita 2003. *A magyar nyelv Beregszász szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és a piacon, valamint az orvosi rendelőben*. In: Csernicskó István szerk.: *A mi szavunk járása, Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban*; PoliPrint.
 27. Molnár József – Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a*

- népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
28. Molnár József – Molnár D. István 2010. A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai. In: Csernicskó István szerk., *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról.* MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság-Hodinka Antal Intézet. Budapest-Beregszász, 15-32.
 29. Puzey, Guy 2007. *Planning the Linguistic Landscape, A Comparative Study of the Use of Minority Languages in the Road Signage of Norway, Scotland and Italy*; MSc by Research Scandinavian Studies (II), The University of Edinburgh.
 30. Scollon, Ron & Suzie Wong Scollon 2003. *Discourses in place: Language in the material world.* London: Routledge.
 31. Shohamy, Elana & Durk Gorter 2009. *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery.* London: Routledge.
 32. Szabó Mihály Gizella 2006. *A szlovákiai magyarság nyelvi helyzete.* In: *Magyarok Szlovákiában*, III. kötet, Kultúra (1986-2006). Szerk.: Csanda Gábor és Tóth Károly, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
 33. Szereda, Viktória 2009. *A város, mint lieu de mémoire: egységes vagy megosztott emlékezet? Lemberg példája.* In: *Ukrajna színeváltozása 1991 – 2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*; Kalligram kiadó, Pozsony.
 34. Tóth Mihály – Csernicskó István 2009. *Az ukrajnai kisebbségi jogalkotás fejlődése és két részterülete: a névhasználat és a politikai képviselet.* In: *Regio, Kisebbség, Politika, Társadalom*. 20. évfolyam, 2. szám.
 35. Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába.* JGYTF Kiadó, Szeged.
 36. Zalabai Zsigmond 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? A „táblaháború” és a „névtáblaháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990 – 1994.* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
 37. Тарканій Ганна: *Закарпатська відповідь українському „мовному питанню”.* Закарпаття онлайн 2011. március 25. (<http://zakarpattya.net.ua/News/80913-Zakarpatska-vidpovid-ukrainskomu-movnomu-pytanniu->).

РЕЗЮМЕ

За допомогою вищевказаної інформації ми можемо подивитися на те, як проявляється двомовність в Брюсселі та як проявляється використання угорської мови в Мукачеві в різних символічних галузях та різних галузях використання мови.

Підтвердились деякі гіпотези які знаходяться в самому початку цієї роботи.

1. В Мукачеві угорська мова з'являється доволі не часто і не в усіх галузях використання мови.
2. Надписи угорською мовою можна побачити тільки на угорських закладах та деяких меморіальних дошках та пам'ятниках або на будівлях які були відновлені завдяки фінансуванню Угорщини.
3. В Брюсселі двомовність з'являється у співвідношенні 50%-50% в усіх галузях використання мови. Надписи на будівлях, назви вулиць, назви підприємств та закладів ітд. В 99% випадків написано на обох офіційних мовах країни.

Підбиваючи підсумки можемо сказати що незважаючи на те що в Мукачеві угорська мова використовується доволі рідко, вона все ще грає важливу роль в житті міста та має деяку цінність та престиж в очах угорського населення міста. Далі можемо сказати що по "видимості", та по використанню угорської мови в повсякденному житті Мукачево відноситься до четвертої групи до якої відносяться міста в яких написи угорською мовою з'являються тільки на будівлях та закладах які мають відношення до Угорщини чи були профінансовані Угорщиною.

Також в Мукачеві можна помітити що там де це можливо угорська громада використовує всі можливості передбачені законом про мови, схоже як у Брюсселі, тільки там це можна помітити в більшому співвідношенні двомовних надписів, зважаючи на правове становище та на співвідношення національностей.